בס"ד

דוכי חינוך
בונים את דור העתיד

העלון לאברכי כולל, בני הישיבות ולכל לומדי התורה

האיחוד בחידוד

המאחד בקרבו חידודים ותשובות בהלכה ובאגדה

לע"נ ר' שמעון יהודה בן הגה"צ ר' אברהם יעקב (זיידל) עפשטיין זצוקלה"ה

פרשת ויקרא - תשע"א | גליון קס"א | שנה חמישית

דבר תורה

"וְקִרְבּוֹ וְכִרְעָיו יִרְחָץ בַּמָּיִם וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת הַכֹּל הַמִּזְבֵּחָה עֹלָה אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחוֹחַ לַה'". ויקרא א' ט'.

בפרשת הקרבנות אנו מוצאים וחוזרים ומוצאים מטבע לשון של 'ריח ניחוח להשם', שמשמעות הדברים שהוא אחד מהיסודות שבהקרבת הקרבן, וכדברי התרגומים, "קָרְבָּן דְּמִתְקַבֵּל בְּרַעֲוָא", וכן פירש רש"י בפסוק, "ניחוח. נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני". ואם כן, דבר פשוט הוא, שאותם בעלי עבירות, אשר בכדי להשקיט את רוחם ולהרגיע את מצפונם, הולכים ומקריבים קרבנות, שאין כל נחת רוח לפני ה' בקרבנותיהם, ועליהם נאמר (שם כ"ו ל"א), "וְנָתַתִּי אֶת עָרֵיכֶם חָרְבָּה וַהֲשִׁמּוֹתִי אֶת מִקְדְּשֵׁיכֶם וְלֹא אָרִיחַ בְּרֵיחַ נִיחֹחֲכֶם", וחזר על הדברים ישעיה הנביא בנבואתו בראש ספרו (א' י' - י"ג), "שִׁמְעוּ דְבַר ה' קְצִינֵי סְדֹם הַאֲזִינוּ תּוֹרַת אֱלֹקֵינוּ עַם עֲמֹרָה. לָמָּה לִּי רֹב זִבְחֵיכֶם יֹאמַר ה' שָׂבַעְתִּי עֹלוֹת אֵילִים וְחֵלֶב מְרִיאִים וְדַם פָּרִים וּכְבָשִׂים וְעַתּוּדִים לֹא חָפָצְתִּי. כִּי תָבֹאוּ לֵרָאוֹת פָּנַי מִי בִקֵּשׁ זֹאת מִיֶּדְכֶם רְמֹס חֲצֵרָי. לֹא תוֹסִיפוּ הָבִיא מִנְחַת שָׁוְא קְטֹרֶת תּוֹעֵבָה הִיא לִי...".

מקובל לבאר את היסוד בדיני קרבנות, שרק קרבן שבא מתוך חשק לקיים את רצון ה', הוא אשר עולה לפני ה' לריח ניחוח, ולמעט מה שלא בא מתוך הרצון לקיים מצוות בוראו, וזאת ע"פ משל למה הדבר דומה, שבאחת העיירות מינו עליהם כמרא דאתרא, תלמיד חכם מופלג, אשר עניו ותורתו באים כאחד, ויותר מגודל עוניו וקשייו, כך גודל ועוצם התמדתו וגדלותו בתורה בעמלה ויגיעתה.

לימים מת אחד מקרובי המרא דאתרא, והקרוב הנ"ל הוריש לו את כל רכושו הרב, ומנסיון העוני עבר המרא דאתרא לנסיון העושר, ואף בו עמד בהצלחה, שמלבד כל שיעוריו תמידים כסדרן ולנהל את קהילתו כדת של תורה, כעת נוסף לו מצוה נוספת של גבאי צדקה, לברר ולהחליט על אופן חלוקת כספו הרב לצדקה, ולהלוואת ממונו כפי הנדרש.

בכל שנה בימי הפורים, היו מתאספים בני הקהילה לבית הרב, וכאות הערכה ואהבה, היה כל ראש בית אב נותן לרב מעטפה עם מעות, כל אחד כפי יכלתו, והרב היה נוטל מהם את מעטפותיהם ומודה להם על מתנתם, למרות שחלק גדול מנותני המעטפות היו עניים ואביונים, ועיקר קיומם והכנסותיהם הם מכספי הנדבה שהרב היה שולח להם.

אחד מבני העיירה שהיה ידוע בקמצנותו הקשה, לא יכל להמנע ממנהג העולם, ואף הוא שלח לרב מעטפה, אך בה היו רק כמה פרוטות נחושת עלובות. כשהלה בא להביאה לידי הרב, סרב הרב לקבל את מתנתו. כשראה הקמצן כן, חרה אפו ושאלו, מדוע הרב דוחה את מנחתי. הוסיף ואמר, התינח אם הרב היה מחזיר את כל המתנות משום 'שונא מתנות יחיה', לא היה לי מקום לשאלה וטענה, אבל אם הרב לוקח את מתנותיהם של כל האחרים, מדוע את מתנתי הוא מסרב לקבל.

השיבו הרב, האמת היא, שבחסד ה' עלי, אינני זקוק לכל אותם מתנות של בני קהילתי, אלא שאנשי העיירה האוהבים אותי בכל לבבם, שמחים ורוצים לתת לי את מעותיהם, ועל כן נעים ונחמד לי לקבלם, שנתינתם זו משקפת ומראה את אהבתם וחיבתם הרבה אלי, שאוהבים אותי כל השנה כולה. אבל המתנה שאתה שלחת, האמת היא שאינך רוצה כלל ליתנה, ולא זו בלבד שאין לך שמחה בנתינתה, אלא אף יש לך צער עליה, שהרגשת מוכרח ליתנה מפני המנהג, אין לי כל הנאה בקבלת מתנה מסוג זה, ובמיוחד שאין לי צורך במעות אלו, ועל כן החזרתיה לך.

והנמשל הוא ברור, שדבר פשוט הוא שאין הקב"ה צריך את הקרבנות של ישראל, וכדכתיב בתהלים (נ' י' - י"ג), "לֹא אֶקַּח מִבֵּיתְךָ פָר מִמִּכְלְאֹתֶיךָ עַתּוּדִים. כִּי לִי כָל חַיְתוֹ יָעַר בְּהֵמוֹת בְּהַרְרֵי אֶלֶף. יָדַעְתִּי כָּל עוֹף הָרִים וְזִיז שָׂדַי עִמָּדִי. אִם אֶרְעַב לֹא אֹמַר לָךְ כִּי לִי תֵבֵל וּמְלֹאָהּ. הַאוֹכַל בְּשַׂר אַבִּירִים וְדַם עַתּוּדִים אֶשְׁתֶּה". אך כל זה הוא אם אדם בא ומביא כבש או פר בכדי לצאת ידי חובתו', אבל אם אדם מביא קרבן בכדי להתקרב לה', להביע את הרגשי ליבו וכמיהתו האמיתית לקירבת אלקים, באופן זה הקב"ה שמח בקרבנו והוא לו 'לריח ניחוח'.

דברים אלו צריכים לעמוד מול עינינו בעמדנו לפני ה' בתפילה, שהיא במקום קרבנות, שלא נהיה חלילה כ'עושה תפילתו קבע', אלא כ'עושה תפילתו תחנונים', בכדי להתקרב לה', שבאופן זה ה' יהיה שמח בתפילתינו, והם יתקבלו לרצון לפניו ית"ש.

© כל הזכויות שמורות ל"איחוד בחידוד" לרבנים הכותבים - מדענים עילאים - ארץ ישראל

להוגי שעשועות

לקראת ימי הפורים הבעל"ט,

גליון שבוע הבא,

פרשת צו - שבת זכור,

יצא ב"מהדורה מיוחדת".

התשובות לשאלות המתפרסמות בגליון זה,
יופיעו בעזה"ת בגליון
פרשת תזריע – החודש,
יחד עם חלק מהתשובות לגליון
פרשת צו - שבת זכור.
[כאשר שאר התשובות יודפסו בגליון מיוחד].

כתב חידה

הגנתי על כל בני דורי,
וחטיפתי גלגלה אבדוני.

בבית הדין שנים שפטתי,
ולהטריח האחר נמנעתי.

במקום שאצלי ירידה,
אצל המלך הערב עליה.

מי אני?

רמז: דמות הקשורה לפרשה

תזכורת: הקשר בין הדמות לפרשה הוא בהזכרתה או ברמיזתה בפרשה או בפרש"י

מעשה רב

ראובן עמד נבוך מול הררי המכתבים והבקשות של ארגונים שונים, שכולם טוענים לזכות הבכורה בקבלת ה'מתנות לאביונים' למען האביונים שהם דואגים עבורם. כשראה את שמעון ידידו, שאלו, הרי כל הארגונים שווים לטובה, א"כ האם הדרך הנכונה לחלק את ה'מתנות' לפי הבקשה שהגיע לידי ראשונה, או אבחר במה שיעלה בידי, או שיש לי חיוב לבדוק הדבר לעומק ולחלק את הכסף לפי הצדקה הנחוצה ביותר.

אינני מבין מה השאלה, אמר לו שמעון, הלא גם לקדימה בחלוקת הצדקה ישנו סימן בשו"ע, ועל פי סדר הקדימויות שם עליך לחלק את הכסף. מה גם שיש לך קרובים אביונים מהודרים, כפי שסיפרת לי בעבר, ואם כן, מה לך לאבד את זמנך היקר לריק בקריאת כל אותם מכתבים ובקשות, ולנסות להחליט לפי רגשי הלב מהסיפורים המרטיטים, הלא הקרוב קרוב קודם.

נכון, השיב ראובן, גם אני יודע שבהלכות צדקה ישנם דיני קדימה, אך חידוש הוא בשבילי שאף ב'מתנות לאביונים' צריך לנהוג כבהלכות צדקה, הלא זהו מצוה ככל מצוות היום, והאם לדעתך גם ב'משלוח מנות' יש דיני קדימה את מי להקדים לפי הכללים בהלכות צדקה, אלא נראה שמצוות אלו בלב תלויות, וכל אשר קרוב לליבו, יתן כפי ראות עיניו.

ואילו שמעון נשאר בדבריו, וטען, היות וסוף סוף המצוה היא לתת לעניים, על כן הלכותיה הם ככל הלכות צדקה שנאמרו על נתינה לעניים, שיש מצות נתינה בכל ימות השנה, אלא שבפורים התווסף מצוה על נתינה נוספת של שני מתנות לשני אביונים.

השאלה היא, הצדק עם מי ?

לחכימא ברמיזא

ברמ"א (חו"מ סי' ל"ה ס"ו) מבואר, שקטן נאמן להעיד בגדלו מה שראה בקטנו, לענין מצוות שהם מדרבנן.

לפי"ז יש צורך ליישב עובדא באדם גדול מסוים.

התדע מיהו ?

[ואם תדע מי קרא מגילה לפני החכם הכהן, תגלה מיהו].

מבין חידות

באיזה דין
יש דמיון בין
מגילה לתפילין
ורצועותיהן.

מעניינא דמגילתא

קיי"ל דאין קריאת המגילה דוחה שבת (סוכה מ"ג א', או"ח תרפ"ח ס"ו).
כיצד יתכן, שיהא אדם חייב לקרות המגילה בשבת (אף בזה"ז).

מעניינא דסידר 'א

מקמיצה ואילך מצות כהונה" (מנחות ט' א').
היכן מצינו בפרשתינו, דבר שהוא כשר לעשותו בזר, אע"פ שנעשה לאחר קמיצה.

לע"נ משה בן חנה (דור).

משיב דבר

אין להכריע בשום פנים ואופן על פי הכתוב כאן הלכה למעשה

תשובה ל"מעשה רב"

בתשובה לשאלה, האם מותר לגבאי ביהכ"נ לשלוח 'משלוח מנות' לממונים מטעם [שלטון ה'ערב רב'] על העיר, כדי למצוא חן בעיניהם, שיתרצו במועד מאוחר יותר לבקשתם להקצות שטח עבור ביהכ"נ, כאשר מגיע להם כן מצד הדין. ובפרט שכן נוהגין האחרים, או דילמא שיש לחוש מצד שוחד.

בשאלה זו עלינו לברר כמה נקודות. א. אם איסור שוחד נאמר בנו של ז' טובי העיר, או רק על דיינים, ב. מה דינם של זט"ה שלא נוהגין כדת של תורה, אם היחס אליהם כממונים או כליסטים, ג. האם במתנות שנותנים בסתם ולא מוכח שהוא לצורך מסויים, אסור מדין הוראה כשוחד. ד. אם יש קולא במקום שברור שמקבלים שוחד מצד אחר, וכל הענין רק לעשות צד שקול ע"י נתינה גם מצידו.

א) הרמ"א בחו"מ סוס"י ל"ז כתב, "טובי הקהל הממונים לעסוק בצרכי רבים או יחידים, הרי הן כדיינים[1], ואסורים להושיב ביניהם מי שפסול לדון משום רשעה[2], הרי שדינם כדיינים[3].

ועי' במהרי"ק שורש ק"פ, שצריך שיתמנו ע"י הקהל, דעי"ז נחשב שכל הקהל החליט כן, ואם לאו אין לכם בו"ד, וכ"מ בשו"ת בנימין מ"ב סי' מ"א מ"ד סי' פ"ד, וכ"ה בשו"ת מהר"י קצב סי' ט"ז, ויש לעיין אם מש"כ הרמ"א דדינם כדיינים, הוא דוקא כשנתמנו ע"י הקהל.

ועי"כ כשנתמנו כדין, כיון שדינם כדיינים, לכאורה יש לאסור בהם שוחד כדיינים, ואמנם כן מבואר להדיא בפלפולא חריפתא על הרא"ש (פ"ג דסנהדרין סי' ז' אות ש'), שכתב בתו"ד, "עוד דבר גדול נשמע מדברי הרא"ש שם, דשוחד אסור אף בדבר שאינו דין תורה... וכתבתי זה להורות לנאמנים על הצבור, אע"פ שאין דייניהם דין תורה, ולא נתקבלו לכך, יזהרו מלקבל מתנות על דייניהם", ובפ"ת חו"מ רס"י ט', ובסי' ל"ד סקכ"ז, פסק כן להלכה, עי"ש.

ב) אלא שעדיין יש לחלק בין זט"ה לבין הממונים מטעם, דכיון שלא נתקבלו לכך, הא מבואר באחרונים (הנ"ל באות א') דבכה"ג אין להם שום כח ב"ד, ואף אם נתמנו ע"י הרשות, לא מהני מה שקיבלום הקהל אח"כ מחמת מורא וכי"ב, וכמ"ש בשו"ת חיים שואל חו"מ א' סי' ל', וא"כ הו"ל כליסטים.

וביותר, דאף בנתמנו ע"י הצבור, אם נוהגים שלא כדת, מאבדים את כוחם[4], כמ"ש בחזו"א ב"ב סי' ד' סוף סקט"ו, ד"אם זט"ה שנבררו אינם טובים באמת[5], ובני העיר שברורו אותם לא היתה כוונתם לשם שמים, אלא כפי קירוב דעתם לאנשים מסויימים, אין להנבררים שום כח".

ובשו"ת ציץ אליעזר ח"ב ס' כ"ג אות ה', אחרי שמביא מדברי המרדכי בב"ב סי' ד"פ, שצריך שיתמנו ע"י הקהל, כותב, "ומינה, שאבל אלו המתמנים ע"י הרשות, אין להם הכח הזה, מכיון שלא נתמנו ע"י הקהל, והקהל לא מסר להם את כוחם, וכ"כ מפורש בשו"ת דברי יוסף סי' ל' וכו', וככה מתבאר באמת מדברי שו"ת הרשב"א ח"ה סי' רמ"ה", ולפי"ז בנידו"ד דמיירי בממונים מטעם, וגם שנוהגים שלא כדת, מהיכי תיתי להחשיבם כממונים לענין איסור שוחד.

ג) אולם י"ל, דהגם דנחשבים כליסטים על עצם השררה שנטלו, מ"מ כיון שבמציאות בידם נתונות כח ההחלטה, וגם הצבור אנוסים להזדקק אליהם, אע"פ שמדינא אין להם דין זט"ה לשום ענין, מ"מ כיון שבידם לעשות באופן הגון, כל עוול שמוסיפין בהנהגת מנון הצבור, הוא תוספת גזילה, שלכן אסור להם לקבל שוחד ולהכריע עפ"י זה, וכיו"ב מצאנו למהרש"ם בקונטרס תיקון עולם (שנדפס בדעת תורה חו"מ סי' ר"א) סקכ"ג, שכותב, "ובעונה"ר שכיחי פרוצי הדור בכל עיר ועיר, ומצטרפים לטובי העיר גם בלא הסכמת אנשי העיר, וידם תקיפה, וקיימו עלן כי כסלא לאוגיא (עי' ברכות ו' א'), ואם נבא למחות בעם, יתבטלו ח"ו רוב תקנות הקהל, וכשם שמצוה כו', ולכן קשה הדבר בזמננו לתקן תקנות נגד רצון אנשי העיר, אבל אם תקנו תקנה ושתקו בני העיר בשעה ששמעו, דהוי כקבלו עליהם, וכמו שכתבי לעיל, בודאי אין אחר מעשה כלום", ולכאו' זה דלא כשו"ת דברי יוסף הנ"ל, דהא מבואר במהרש"ם, דגם כשאינם זט"ה אלא שנבחרו, הן מצד שאין רואיין לשמש כטובי העיר, מ"מ באופן שאין ברירה, אע"פ שהוא משום שידם תקיפה, כיון דשתקו הר"ל כקבלו עלייהו, ממילא מובן שיש להם בזה איסור שוחד.

ד) אמנם י"ל דלגבי נידו"ד, שאם לא יתנו את המשלוח מנות לאותם ממונים, הרי שידחו את בקשתם שלא כדת, וכיון דלאו כל כמיניהו דהצבור להתיר גזילת הרבים, ממילא כשעושין כן הוא גזילה; וגם אם הסכמה מאוחרת שמה הסכמה, והו"ל מחילה, מ"מ בשעת מעשה הוא גזל, ויש לפיכך סברא לומר, דמותר ליתן שוחד של משלוח מנות, דהוא דרך הערמה, שאינו במפורש עבור דבר זה, להטות לב הממונים כדי להצילם מגזל, דכיון שאין דינם כדיינים, אף דיש תוקף להחלטתם, וכאן אם לא יעשו כן יגזלו.

ויסוד הדברים ממש"כ בתשו' חו"י סוס"י קל"ז, "שהנותן [השוחד] אם יודע שזה שכנגדו, עובר עליו הדרך [כלומר, שמשקר ובא לגזולן], ומכחש לו, ומבקש את שלו, פטור מדיני שמים", והיינו דעיקר איסור שוחד על המקבל, לא על הנותן[6], ורק משום לפנ"ע אסור גם לנותן (עמ"ש בפ"ת יו"ד קנ"א סק"א), וכאן מצילם מגזל.

אכן כל היתר זה הוא רק מהטעם האמור, למנוע את אותם ממונים מלגזול, אבל מה שנטולים שוחד גם מצד השני, זה אינו סיבה להתיר, כיון דאיסורו הוא אפילו לפסוק את האמת, כדאי' בכתובות ק"ה[7].

ה) וראיתי בס' משפטי צדק חו"מ ח"א מע' מ"ה, שדן לענין מי שממונה על כספי ציבור, ואין לו מספיק כסף לחלק לכל אחד כפי הצורך, והוא מחלק כרצונו לפי ראות עיניו, האם מותר ליתן לו משלוח מנות גדול בפורים כדי למצוא חן בעיניו. ומביא, שהגר"נ קרליץ שליט"א השיב לו, "שאם כוונת הנותן כדי שעי"ז יטה לבבו לאהוב אותו, ויקדים אותו בחלוקה אסור, אע"פ שהמקבל חושב שהוא סתם דורון לכבוד פורים", ומבואר דיש לדייקר בזה, אלא דבמשפ"צ מירי בכעין זט"ה שנבחרו כדין, ונוהגין כדת, אבל בנידו"ד של מממונים מטעם, יל"ע אם שוה הדין לאיסור, וצ"ע למעשה.

תשובה ל"לחכימא ברמיזא"

בתשובה לשאלה, מיהו האדם גדול שיש צורך ליישב עובדא דידיה עם מ"ש בקידושין מ' ב', "נענו כולם ואמרו תלמוד גדול, שהתלמוד מביא לידי מעשה".

במגילה ג' א' איתא, "מכאן סמכו של בית רבי, שמבטלין ת"ת ובאין לשמוע מקרא מגילה, ק"ו מעבודה, ומה עבודה שהיא חמורה מבטלינן, ת"ת לא כ"ש[8]", ולכאו' קשה, דכיון שתלמוד גדול כבנמ' קידושין הנ"ל, מדוע תעביר הגמ' את עבודה לחמורה מת"ת [והגמ' במגילה מקשה כן רק מצד פסוק שנאמר אצל יהושע, ולא מקשה מצד המבואר בקידושין].

וכבר עמד בזה במצפה איתן במגילה שם, שכתב, "וקשה, הא ת"ת כנגד כולן, וקי"ל ס"ק דקידושין דתלמוד גדול מעשה, וכ"ש תלמוד דלאחרים, כמ"ש תוס' שם, ודוחק לומר דהכא איירי רק למ"ד דמעשה גדול, דהיכי סתם לן דרבי ספ"ג דפסחים, ו"ל דעבודה היא מעשה דרבים של כל ישראל[9] עדיפא".

והרמז, מי שהיה לו ישיבה גדולה, כמ"ש הר"ן במגילה (ג' א' מדפי הרי"ף, ד"ה אמר), "ואמרינן נמי דמכאן סמכו של בית רבי וכו', מבטלין עבודה וה"ת ובאין לשמוע מן הצבור, ואע"פ שיש בביהמ"ד אפילו מאה כשל בית רבי, משום דברוב עם הדרת מלך".

וכתב במ"ב סי' תרפ"ז סק"ז, "ואפילו היתה ת"ת של חבורה גדולה של מאה אנשים שלומדים באיזה ביתי", ובשעה"צ שם סק"ח מבאר, "דבית רבי ג"כ היו מבטלין מלמודם אף *שאצלו היה נודאי ישיבה גדולה*".

תשובה ל"מבין חידות"

בתשובה לשאלה[12], היכן מצינו שנהגו לקרות המגילה גם לפני הימים שהוזכרו במשנה ריש מגילה [לא מטעם שלא יהיה לו מגילה וכיו"ב].

איתא במס' סופרים פ"ד ה"ז, "ונהגו העם לקרותה במוצאי שבתות שתים של אדר, עד שיעברו חמשה עשר באדר, ומקרי היכא קרי [איך קראו לפני פורים[13]], בשבת הראשונה של אדר קורין העם ביחד עד בלילה ההוא, ובמוצ"ש שניה קורין מבלילה ההוא עד ודבר שלום לכל זרעו".

ונראה שעשו כן בשביל להתכונן לקריאת המגילה, דכיון דקריאתה זה הלילא, כמ"ש במגילה וכן הוא לפרסומי ניסא, צריך שידיעו מה הענין, וכשבאים לפורים מבלי להתכונן, עלולים להפסיד ענין חשוב זה[14].

תשובה ל"מענינא דסדרא"

בתשובה לשאלה, היכן ניתן להוכיח דמ"ש פרשתינו, האם יתכן שביהמ"ק השלישי יבנה בלילה.

הנה איתא בשבועות (טו' ב'), "אין בנין בית המקדש בלילה", והקשו הא' התוס' (ד"ה אין בנין), דהא משמע בר"ה (ל' א'), דשייך בנין ביהמ"ק בלילה (במ"ש שם, "אי נמי דאיבני בליליא"), ותירצו התוס', "ויש לומר, דהיינו בית המקדש דלעתיד, שהוא עשוי מאליו בידי שמים, כדכתיב מקדש ה' כוננו ידיך, וכן מפרש במדרש תנחומא".

וכענין זה כתב רש"י שם (בד"ה לא צריכא), "ואם תאמר, היכי משכחת לה דאיבנו בחמיסר ביום טוב, ודאיבני בליליא, והא קיימא לן במסכת שבועות (שם), דאין בנין בית המקדש לא ביום טוב ולא בלילה. הני מילי בנין בידי אדם, אבל בנין התעיד לבא, בידי שמים הוא".

וכמ"כ כפלו דבריהם בסוכה (מ"א א', ברש"י ותוס' ד"ה אי נמי), דד"ל דרש"י שם, "ואי קשיא, דבלילה אינו נבנה וכו', הני מילי בנין הבנוי בידי אדם, אבל מקדש העתיד שאנו מצפין, בנוי ומשוכלל הוא יגלה ויבא משמים, שנאמר מקדש ה' כוננו ידיך".

והנה נאמר בפרשתינו (מ' י"ז), "ויהי בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחדש הוקם המשכן", וברש"י בפרשתינו לעיל (ל"ט ל"ג), הביא מדברי התנחומא (פקודי סי' י"א), "ויביאו את המשכן אל משה וגו', שלא היו יכולין להקימו, ולפי שלא עשה משה שום מלאכה במשכן, הניח לו הקדוש ברוך הוא הקמתו, שלא היה יכול להקימו שום אדם מחמת כובד הקרשים, שאין כח באדם לזקפן, ומשה העמידו. אמר משה לפני הקב"ה, אין אפשר הקמתו על ידי אדם, אמר לו עסוק אתה בידך, נראה כמקימו, והוא נזקף וקם מאליו, וזהו שנאמר 'הוקם המשכן', הוקם מאליו. מדרש רבי תנחומא".

והנה יש להתבונן, דמאחר וכל עיקר הילפותא שאין בונין ביהמ"ק בלילה, הוא נלמד מבנין המשכן, וכדאיתא בשבועות (שם)[15], והרי לדברי התנחומא שהביא רש"י, כיון שלא יתכן שיהא המשכן נבנה בידי אדם, ומוכרחין היו לנס שיבנה בידי שמים, אז"כ נמצא בהכרח, דמה שנאמר למשה בסיני שיהא המשכן נבנה ביום ולא בלילה, זהו למרות שהיה גלוי וידוע לפני הקב"ה שיהא המשכן נבנה בידי שמים בדרך נס, ולא יהא הקמתו בידי אדם, שהרי אין כח בשום בריה להקימו.

תשובה ל"מענינא דירחא"

בתשובה לשאלה, מה השייכות בין 'מוסך דר"ח', לבין חשש 'חמץ בפסח'.

כתב המשנ"ב בהל' ר"ח (סי' תכ"ג סק"ו), "יכן יש אומרים 'ולכפרת פשע', ויש שאינם אומרים, רק בשנת הרעיבון, ואפילו בשנת הרעיבון יש שאינם אומרים אותו אלא עד כלות חודש העיבור דהיינו עד אחר חודש אדר".

ועי' בא"ר (תכ"ג סק"ו), שכתב, "ביש נוסחאות כתב, 'בשנת עיבור ולכפרת פשע', ושמעתי טעם, דיש ל"ב לשונות לטובה ולברכה וכו', נגד ל"ב חדש, לכך אומרים עוד 'ולכפרת פשע' נגד עיבור. ואני לא מצאתי נוסחא זו באבודרהם ושום מקום, גם טעם ל"ב לשונות המ"ל לא ראיתי[16]. ובאמת בכל חדש צריכין לכוון...".

והטעם שנקטו מסדרי התפילה בלשון זה 'ולכפרת פשע', יעוין בספר טעמי המנהגים (בהוספות לעניני ר"ח, סימן תמ"ח), שכתב, "ומה שאומרים הנוסח 'ולכפרת פשע', כי שמא השנה אינה מעוברת, ונמצא אוכלים חמץ בפסח, שמעתי". ואף שכהיום אין מעברים אלא ע"פ חשבון, מ"מ מין שכך קבעו הנוסח בתפילה, לכן אין לשנות ממטבע שטבעו חכמים.

ורבנים הקשו ע"ז, שהרי להדיא אמרו בר"ה (כ"ה א'), "אתם אפילו שוגגין, אתם אפילו מזידין[17], אתם אפילו מוטעין", וא"כ מה שייך לומר שצריך כפרה ע"ז.

ואולם י"ל, שהרי כל שוגג טעון כפרה, וכן בנתכוין לאכול בשר דבר אחר ועלה בידו בשר טלה צריך כפרה, וא"כ ה"נ י"ל, דאף שמצד הדין חל העיבור, מ"מ שמא צריך כפרה על מה שבא לידם תקלה זו, לעבר השנה שלא במקומה.

וכענין זה כתב בספר ברוך שאמר (לבעל התורה תמימה, סדר תפילות השנה, מוסף דר"ח, וכפל דבריו בספרו תוספת ברכה, ויקרא כ"ג ב'), "...ויען כי על פי טעותם אפשר לבוא לכמה מכשולים במשך השנה, כמו לענין חמץ בפסח ולענין תענית ביום הכיפורים, שעל פי העיבור יודחו חדשי ניסן ותשרי לעוד שלושים יום. ואם יטעו במעשיהם אלה, הלא יבואו פסח ויום הכיפורים שלא בזמנן הנכון, והתוצאות מזה גדולות מאד, הנוגעות בעקרי מצות התורה. ולכן מבקשים שתגן תפילתנו לכפרת פשע זאת".

איברא, דכל האמור איננו אם נימא דהאי דרשא דא'מתם אפילו שוגגין' וכו', היינו גם לענין עיבור השנה, אבל אם נימא דהאי דרשא לא קיימא אלא לענין עיבור החודש, א"כ בלא"ה ניחא, דגבי עיבור השנה דליכא כלל לדרשא זו, לכך מצינו שבאיזה אופנים שעיבור השנה שלא כדין, לא חל העיבור כלל, ולפיכך שפיר בעינן לכפרה.

וכענין זה כתב בספר מרגליות הים (לרבי יראונן מרגליות זצ"ל, סנהדרין י"ב ב', אות א'), דזוהי שיטת הצל"ח ברכות (ס"ג ב', ד"ה ואמנם דין), שכתב בפשיטות, דדין זה דאתם אפילו שוגגין וכו', לא שייך אלא בעיבור החודש, והוא ע"פ דברי התוס' ר"ה (כ"א א' ד"ה לוי איקלע), וכן ברמב"ם (פ"ב מקדוה"ח ה"י), דמשמעות דבריהם שלא נאמר דין זה בעיבור השנה כלל.

וכתב שם, דבזה ניחא מה שאנו אומרים במוסף דר"ח 'ולכפרת פשע'[18], דמקורו הוא בפ"ש בסנהדרין שם, "ת"ר, אין מעברין את השנה מפני הטומאה, רבי יהודה אומר מעברין. אמר רבי יהודה, מעשה בחזקיה מלך יהודה שעיבר את השנה מפני הטומאה, ובקש רחמים על עצמו, דכתיב (דה"י ב' ל') כי מרבית העם רבת מאפרים ומנשה ששכר וזבלון לא הטהרו כי אכלו את הפסח בלא כתוב כי התפלל חזקיהו עליהם לאמר ה' הטוב יכפר בעד. רבי שמעון אומר, אם מפני הטומאה עיבורוה, מעבורת. אלא מפני מה ביקש רחמים על עצמו, שאין מעברין אלא אדר, והוא עיבר ניסן בניסן", משמע, דלדעת ת"ק באמת מפני הטומאה לא חל העיבור, ולהאמור ניחא, לדברי הוצרך לכשון הכתוב שאכלו הפסח שלא כדין וכו'.

ואמנם ע"י"ש שהעיר בעיקר דברי הצל"ח, מהא דאיתא להדיא בספרא פ' אמר (ט' ג'), "לא היתה השנה צריכה לעבר ועיבורה, אנוסים או שוגגים או מוטעים, מנין שהיא מעוברת, שנאמר אשר תקראו אתם מועדי, אתם אפילו שוגגים אתם אפילו מוטעים אתם אפילו אנוסים", הרי דעיקר האי דינא אתם אפילו שוגגין וכו', קאי גבי עיבור שנה. ועי' בערוך לנר בר"ה (שם), שהביא שכ"ה להדיא שיטת הרמב"ן והר"ן, ובהג' מבן המחבר שם ציין להספרא האמור. ועי' גם במנ"ח (מצוה ל"ב בשם בעל מסורת הברית הגדול ד"ל, שכתב, דכל המקיים מצות פורים כתיקונה מאריכין לו ימיו וימי בניו".

15. ועי' גם במשך חכמה לעיל פסוק ב', שכתב, שיש לדקדק כן גם מפרשתינו מדכתיב (שם), "ביום החדש הראשון באחד לחדש תקים את משכן אהל מועד", דמתיבת 'ביום' יש ללמוד דהבנין רק ביום, עי"ש.

16. וגם רש"י מגילה ס"ו א' ד"ה אבל.

17. ואמנם אכתי צ"ב, דבתנחומא שם איתא, שאמר משה להקב"ה "איני יודע להעמידו", וברש"י לפנינו הביא הלשון "איך אפשר הקמתו על ידי אדם", ולכאורה יש ליישב הלשון, שהרי מאידך במהשך שם איתא, "אמר רבי חייא בר יוסף, כל שבעת ימי המלואים היה משה מפרקו ומעמידו ב' פעמים בכל יום, שנאמר תקים, הוקם. רבי חנינא אומר, שלשה פעמים, שנאמר תקים, הוקם, ויקם". ושמא הני תנאי פליגי אח"ק, ולת"ק באמת לא דריש כן, ולא היה משה מעמידו כלל בז' ימי המולאים, והדרא הקושיא לדוכתא לשיטת רש"י והתוס', ועי'.

ובנו"כ לציין בזה משכ"ל החיונן קוף מצוה צ"ה, "כשיבנה הבית במהרה בימינו, יתקיים מצוות עשה", ולכאורה אינו מובן, שהרי כיון שיבנה בידי שמים, היאך יתקיים מאליו מ"ע, והא בידי שמים נעשה.

אבל לכאמור ל"ל, דשמא יעשו ישראל איזה פעולה לבנותו, דאף שהקב"ה שלפי"ז נצטוך לומר דעדה החיונן שגם בנין דלעתיד לבא לא יהא נבנה בלילה, והדרא קושיית רש"י והתוס' לדוכתא, דבגמ' משמע שיתכן שיהא נבנה בלילה. ואולי י"ל שיתחילו עשייתנו ביום, ואז יתכן שיגמר מלאכתו בידי שמים בלילה.

ובעיקר שיטת רש"י והתוס' דמקדש דלעתיד יהא בנוי בידי שמים ולא בידי אדם, עי' מה שהארוך בזה בבאורו הגר"י פערלא על הרס"ג, מצוה י"ג (עמ' 224).

18. ועי' בסידור בית יעקב להגר"י עמדין זצ"ל במוסף דר"ח, שהביא טעם זה שהם כנגד י"ב חודש.

19. כבר האריכו בזה המפרשים, במ"ש 'אפילו מזידין', דלכאורה היאך יתכן שיהיו ב"ד מזידין לעבר החודש שלא כדין, ויהא החודש מעובר. ובאמת ברמב"ם (פ"ב מקדוה"ח ה"י), לא גרס 'אפילו מזידין', אלא 'אפילו אנוסים', וכ"ה להדיא בספרא דלהלן, אבל הרבה ראשונים גרסו כמו שהוא לפנינו בגמ', ויש בזה הרבה פנים במפרשים, וא"מ.

20. ותשו"ח להר' ש. כהן שליט"א, שציין לנו שכענין זה כתב הגאון הנ"ל בספרו נפש חיה בקיצור לשון (בהגהות לאו"ח תכ"ג), וז"ל, "בשנת עיבור מוסיפין 'ולכפרת פשע', וטעמו לפי שמוציאין השנה ממנהגה יש לחוש לשגגת אולי טעו החכמים בסבה עולה זדון ובעי כפרה...".

21. ואמנם עי' בספר נהרות איתן (להרא"י רובין שליט"א, הלכות ר"ח), שהאריך לבאר דגם לדעת המנ"ח יש אופנים דלא אמרינן שהם אפילו שוגגין גבי עיבור השנה, שהרי מצינו להדיא גמ' כמה אופנים שאם עברוה אינה מעובדת.

ועי' עוד בקובץ אור ישראל (מאנסי, אדר ב' תשנ"ד, גליון ג', עמ' ה' ואילך, ובנדפס בגם' בשבילי אוריידא - בשבילי החודש להרש"ב ליברמן שליט"א, עמ' רפ"ז), ב' מכתבים מבעל ה'פני מנחם' זצ"ל בענין זה.

22. קצת יש לדקדק, כי 'צ'ינא' כמדומה דהיא סין, והרי סין בחלק 'אסיא' היא.

23. ויתכן לבאר לפי"ז, דזהו שדקדקו חז"ל לומר לשון 'כיפה', כי כידוע היה [שמעתי שהגר"י סרנא זצ"ל טען להגר"ז זולטי זצ"ל, נגד ההיתר שנותנין במקרה של סדר לדון אצל ערכאות של ישראל, והסביר הגר"ז, דמש"כ בשו"ע רח"מ סי' כ"ו, שנגד סרבן מותר לילך בעש"ג, הוא רק להתיר לדון אצל גוים, משא"כ אצל ישראל, הא מכשילים בלפנ"ע. ומצאתי כתוב, שעובדא כזו היה אצל אב"ד א' ברה"ר, וטען להגר"י סרנא זצ"ל 'האם כבודו רוצה שאשלח אותו לב"ד של עדרים?', ולכאו' בנידו"ד, אם אמנם מדובר בעיר ראשיה או א' מהממונים הוא גוי, בכה"ג שידוע שאחרים משחדים אותו, מותר לשחדו כדי לאזן את דעתו, עפ"י הצידוד שכתב בחו"י הנ"ל, וראיתי בס' נשמי ברכה (מהרה"ג ר' שמעון הירשלר שליט"א מלונדון, בהסכמת הגרי"ט וויס שליט"א, ועוד), עמ' תרי"ג, שפעם אמרו לחפץ חיים שיש פריץ ערקי, שלא מצליחים לתת לו שוחד, אמר החפץ חיים, הלא כתוב (בראשית ל"ג א') "ויפצר בו ויקח", הגם קיימו בו 'ויפצר'. אמנם בס' דרך שיחה, ח"א עמ' קס"ז, מובא שר' לייב, בנו של החפץ חיים, סיפר שזה היה מקרה נדיר, מפני שבדרך כלל נמנע הח"ח מלהתיר לתת שוחד לשרים גוים, משום דברי הרמב"ן שגם שוחד הוא חלק ממצות דינים שנצטוו ב"נ.

10. ראה אבודרהם, תפלת פורים, שכותב רמז נאה בפסוקים, לְמָה שמבטלין מלכות ת"ת לגמרא מגילה.

11. וצ"ע דבגמ' שם בע"ב מבואר, דת"ת דרבים עדיף מעבודה, וצ"ל דבדקדוק הכה המצפה איתן "דעבודה היא מעבודה דרבים אבל אה"נ דאין זה עדיף מת"ת של כל ישראל, וכן מבואר ברבינו חננאל במגילה שם, שכתב, "ואפשיון וכי עבודה חמורה מדברי תורה וכו', ופרקינן הנהו בני יהושע ת"ת דכל ישראל, ולפיכך חמור מעבודה, אבל דיחידים כגון ת"ת דרבי, עבודה חמורה ממנו", כלומר שת"ת דבית רבי מוגדר ת"ת דיחידים לעומת ת"ת דכל ישראל, אע"פ דלעומת ת"ת דיחיד ממש נקרא זה ת"ת דרבים, ומדוקדק לשונו של המצפה איתן.

ולפי"ז אמנם יצא חידוש דין, שת"ת דכל ישראל כמו שהיה אצל יהושע עדיף מעבודה, שהרי מ"ת שקול ככל המצוות, והוא ת"ת דכל ישראל, וכן מבואר בשעה"צ סי' תרפ"ז סק"ח, ע"ש.

12. ייש"כ להרב ש. כהן שליט"א, ששלח לנו את רעיון השאלה.

13. כן מפרש בנחלת אריאל (מאחד מגאוני הדור בתקופת הגר"א, והיה סופר ודיין בוילנא) עמ"כ סופרים, שם, שהטעונה היא שהוא כמו "שקורא דברי הימים וסיפורי מעשיו של חול, מאחר שקוראינן שלא בזמנן, וכדאמרינן (שבת קי"א ב') הקורא הלל בכל יום...".

וצ"ע דהא מגילה יש בה ת"ת ג"כ (עי' הג' מהרצ"ח מגילה ג' א'), אבל כנראה הטענה, משום שהיו קוראין כמו בפורים, ולא בדרך של ת"ת, ונראה כמו שקוראין לשם מצות מקרא מגילה, וקריאתה זה הלילא, והרי הוא שלא בזמנו.

14. הרב ש. כהן שליט"א, העירנו למש"כ בס' שמן המור (אסתר א' א'), שמתאמנין על שמפני שאין הכנה, א"א להתבונן בד' ביניסים בזמן קריאת המגילה (ובפרט אם קוראים מהר מידי דו"ל).

ובספר 'אלף כתב' אות תתקכ"ח כותב, "קריאת המגילה ישנה על שתי אופנים, קריאה פשוטות, כדעושים רוב הקוראים, וקריאה זה האופן, שמכל תיבה שנשמעת מפי הקורא, מבינים האיך כל דברי חז"ל בגמ' ובמדרשים רמוזים בפסוקלה המגילה, ומונחים בתיבות המגילה, כגון, שקורא וי-הי בימי אחש-ורוש, וכדעשו ככה הקוראים מקוראי המגילה בביהמ"ד דמרנא החתן"ס זי"ע".

וע"ע בספר 'קימון וקבלו' (מהגה"צ ר"ש ברעוודה שליט"א), פ"ד, שמביא המהמסכת סופרים, שהיו מתכוננים לזה כבר ב' שבועות קודם.

כדאי לצטט גם משו"ת ציץ אליעזר ח"ט סי' ל"ג, שכתב, "וכבר הביא היפה ללב בשם בעל מסורת הברית הגדול ד"ל, שכתב, דכל המקיים מצות פורים כתיקונה מאריכין לו ימיו וימי בניו".

15. ועי' גם במשך חכמה לעיל פסוק ב', שכתב, שיש לדקדק כן גם מפרשתינו מדכתיב (שם), "ביום החדש הראשון באחד לחדש תקים את משכן אהל מועד", דמתיבת 'ביום' יש ללמוד דהבנין רק ביום, עי"ש.

16. וגם רש"י מגילה ס"ו א' ד"ה אבל.

17. ואמנם אכתי צ"ב, דבתנחומא שם איתא, שאמר משה להקב"ה "איני יודע להעמידו", וברש"י לפנינו הביא הלשון "איך אפשר הקמתו על ידי אדם", ולכאורה יש ליישב הלשון, שהרי מאידך במהשך שם איתא, "אמר רבי חייא בר יוסף, כל שבעת ימי המלואים היה משה מפרקו ומעמידו ב' פעמים בכל יום, שנאמר תקים, הוקם. רבי חנינא אומר, שלשה פעמים, שנאמר תקים, הוקם, ויקם". ושמא הני תנאי פליגי אח"ק, ולת"ק באמת לא דריש כן, ולא היה משה מעמידו כלל בז' ימי המולאים, והדרא הקושיא לדוכתא לשיטת רש"י והתוס', ועי'.

ובנו"כ לציין בזה משכ"ל החיונן קוף מצוה צ"ה, "כשיבנה הבית במהרה בימינו, יתקיים מצוות עשה", ולכאורה אינו מובן, שהרי כיון שיבנה בידי שמים, היאך יתקיים מאליו מ"ע, והא בידי שמים נעשה.

אבל לכאמור ל"ל, דשמא יעשו ישראל איזה פעולה לבנותו, דאף שהקב"ה שלפי"ז נצטוך לומר דעדה החיונן שגם בנין דלעתיד לבא לא יהא נבנה בלילה, והדרא קושיית רש"י והתוס' לדוכתא, דבגמ' משמע שיתכן שיהא נבנה בלילה. ואולי י"ל שיתחילו עשייתנו ביום, ואז יתכן שיגמר מלאכתו בידי שמים בלילה.

ובעיקר שיטת רש"י והתוס' דמקדש דלעתיד יהא בנוי בידי שמים ולא בידי אדם, עי' מה שהארוך בזה בבאורו הגר"י פערלא על הרס"ג, מצוה י"ג (עמ' 224).

18. ועי' בסידור בית יעקב להגר"י עמדין זצ"ל במוסף דר"ח, שהביא טעם זה שהם כנגד י"ב חודש.

19. כבר האריכו בזה המפרשים, במ"ש 'אפילו מזידין', דלכאורה היאך יתכן שיהיו ב"ד מזידין לעבר החודש שלא כדין, ויהא החודש מעובר. ובאמת ברמב"ם (פ"ב מקדוה"ח ה"י), לא גרס 'אפילו מזידין', אלא 'אפילו אנוסים', וכ"ה להדיא בספרא דלהלן, אבל הרבה ראשונים גרסו כמו שהוא לפנינו בגמ', ויש בזה הרבה פנים במפרשים, וא"מ.

20. ותשו"ח להר' ש. כהן שליט"א, שציין לנו שכענין זה כתב הגאון הנ"ל בספרו נפש חיה בקיצור לשון (בהגהות לאו"ח תכ"ג), וז"ל, "בשנת עיבור מוסיפין 'ולכפרת פשע', וטעמו לפי שמוציאין השנה ממנהגה יש לחוש לשגגת אולי טעו החכמים בסבה עולה זדון ובעי כפרה...".

21. ואמנם עי' בספר נהרות איתן (להרא"י רובין שליט"א, הלכות ר"ח), שהאריך לבאר דגם לדעת המנ"ח יש אופנים דלא אמרינן שהם אפילו שוגגין גבי עיבור השנה, שהרי מצינו להדיא גמ' כמה אופנים שאם עברוה אינה מעובדת.

ועי' עוד בקובץ אור ישראל (מאנסי, אדר ב' תשנ"ד, גליון ג', עמ' ה' ואילך, ובנדפס בגם' בשבילי אוריידא - בשבילי החודש להרש"ב ליברמן שליט"א, עמ' רפ"ז), ב' מכתבים מבעל ה'פני מנחם' זצ"ל בענין זה.

22. קצת יש לדקדק, כי 'צ'ינא' כמדומה דהיא סין, והרי סין בחלק 'אסיא' היא.

23. ויתכן לבאר לפי"ז, דזהו שדקדקו חז"ל לומר לשון 'כיפה', כי כידוע היה

ד' אות ו'), מה שהשיג על דברי הצל"[21], ואכמ"ל.

והנה לטעם הנ"ל צ"ל דזהו שייך דוקא להנוהגים לומר כן בכל חדשי השנה, שהרי יש ענין להזכיר י"ג לשונות כנגד הי"ג חדשים, ורק בחודר מפסח וראילך ,ולכפרה פשע' כנגד חודש העיבור, שמא עיברוהו בטעות, ובדרוי מפסח וראילך, שמא לא נהגו כדין. אבל להנוהגים לומר כן רק עד חודש אדר, לא שייך עוד זה, דלכאורה היה צריך לאומרו רק בחודש העיבור, או מחודש העיבור ואילך, אבל לא קודם חודש העיבור.

וצ"ל ע"פ המבואר בר"ה (ז' א'), דאף דלכתחילה אין מודיעים אם השנה מעוברת אלא באדר, מ"מ בדיעבד אפשר להודיע עיבור השנה תיכף אחר ר"ה, וכיון שתיכף בתחילת השנה שייך הפרסום שהיא שנה מעוברת, לכן שפיר שייך כבר מתחילת השנה להזכיר הזכרה זו, שבאה מחמת חודש העיבור.

ואכן ישנם טעמים וביאורים נוספים בתוספת 'ולכפרת פשע', ומפאת קוצר המקום נמנענו מלפרוטם כאן.

ובנו"ט לציין מה שכתב לנו הר' ש. לוריא שליט"א, דיש עוד שייכות בין מוסף דר"ה ל'חמש בפסח', והוא שם שאומרים במוסף "תשועות נפשם מיד שונא", דיעוין מש"כ הב"י בסי' תכ"ג בשם הראשונים, ד"מיד שונא' היינו מיד יצר הרע, שהוא השונא הגדול ביותר להאדם, והקרבת שעיר ר"ח מסוגל לענין זה שלא ליכשל ביד היצה"ר כל אותו החודש, והנה כענין זה מצינו גם לגבי חמץ בפסח, כענין שהביא בבאר היטב סי' תמ"ד סק"א בשם האריז"ל, שהנזהר ממשהו חמץ בפסח, מובטח שלא יכשל בידי היצה"ר כל השנה.

תשובה ל"מעוניא דמגילתא"

בתשובה לשאלה, באילו מקומות בזמן הזה לכאורה אין קורין את המגילה כלל, לא ב"ד ולא בט"ו.

הנה נאמר באסתר (ט' כ'), "ויכתב מרדכי את הדברים האלה וישלח ספרים אל כל היהודים אשר בכל מדינות המלך אחשורוש הקרובים והרחוקים", ועוד שם (ל' - ל"א), "וישלח ספרים אל כל היהודים אל שבע ועשרים ומאה מדינה מלכות אחשורוש דברי שלום ואמת. לקים את ימי הפרים האלה בזמניהם כאשר קים עליהם מרדכי היהודי ואסתר המלכה וכאשר קימו על נפשם ועל זרעם דברי הצומות וזעקתם".

ומשמעות פסוקים אלו, שכל מה שקיבלו עליהם היהודים לקיים ימי הפורים, זהו דו לב מלכות אחשורוש בלבד. אלא שהלכה אינה בזה נפק"מ, שהרי אחשורוש היה מלך בכל המדינות שבעולם, מהודו ועד כוש, וכמ"ש במגילה (י"א א'), "כשם שמלך על תפסח ועל עזה, כך מלך על כל העולם כולו". ועוד שם, "ת"ר, שלשה מלכו בכיפה, ואלו הן, אחאב, ואחשורוש, ונבוכדנצר".

ואולם, יעוין להבן איש חי ב'בן יהוידע' במגילה שם (ד"ה ודע כי), שכתב, דמה שאמרו בגמ' שהיה מלכותו בכל העולם, אין הכוונה בדוקא, אלא היה זה רק ב'בשת אסיא', "...וזה עולם בפנע"צ, כי הוא חלק גדול, ומקודם היה מלא מדינות גדולות, ועליהם נקיט המסקפ' במגילה (קכ"ז מדינות), אך מלבד המדינות היה ב"ג עיירות הרבה מאוד, וגם כפרים יותר ויותר, ובזמנו היו רוב בני אדם יושבים בחלק 'אסיא', וכל המדבר הזה שהוא על הנהרות חידקל ופרת, היה ישוב של מדינות ועיירות וכפרים, וכן היה ישוב הרבה במדבר א"י וסביבותיה, אך ודאי לא הגיעה מלכות אחשורוש באירופא ואפריקא וג'נאג[22], וכ"ש שלא הגיעה בארע 'אמריכאן' (אמריקא), שלא נגלית עדיין, וכל ארצות הנזכרים נעשה בהם ישוב הרבה".

ולגבי מה שאמרו בגמ' (שם), דאחשורוש היה מאותם שמלכו בכיפה, כתב הבא"ח, "והא דחשיב לקמן לאחשורוש משלשה שמלכו בכיפה, וכן לאחאב ב"נ, היינו משום דכיון שמלך בחלק 'אסיא' כולו, שרוב בני אדם יושבים שם, לכך אמרו מלך בכיפה"[23].

ומסיים הבא"ח, ודע, כי בס"ר (אסת"ר א' ה'), איתא, שהיה בעולם רנ"ב מדינות[24], ובפד"א (פי"א) איתא שהיו רל"ב מדינות..."[25].

ונמצא להאמון, שבאמת היו מקומות שלא הגיע מלכות אחשורוש כלל, ונמצא לכאורה, שבאותם מקומות גם לא הגיע חיוב מגילה ושאר מצוות היום, שכן משמעות הכתובים וכאמור, שלא קבלו עליהם אלא במלכות אחשורוש, שהרי רק הם היו באותו הנס, שלא היה בידי המן ואחשורוש לגזור על יהודי שאר המדינות[26].

ואכן בספר 'אלדד הדני'[27], שהיה מגולי עשרת השבטים[28], מובא שאלה ששאלו 'אנשי קירוואן' לרבי בצלאל אלדד הדני, "על עסקי אלדד הדני", ובתוך השאלה שם איתא "...ויש להם המקרא כולו, ואין קורין ממעשה אסתר, כי לא היו באותו הנס".

מבואר שבארצות עשרת השבטים, באמת לא היה נהוג לקיים ימי הפורים, מאחר ולא היו באותו הנס[29].

אולם, יעוין להחיד"א בספרו לב דוד (פכ"ט ד"ה וכבר נודע), שכתב, "...ובזה שבתי בעיניתי בדרושים חקירה אחת, דהרי ישראל אשר בספרד ואפריק"א, לא היו תחת ממשלת אחשורוש, ולמה כל ישראל היום חייבים לעשות פורים".

ועיי"ש מה שכתב ליישב על דרך המאמר, דהיות וימי הפורים בכל שנה מאירים הם כאור אותם הימים שהיו בימי מרדכי ואסתר, לכן חל החיוב על כל ישראל, לקיים ימים אלו בזמניהם, 'לתקן שרשם' כלשונו.

וכמו"כ עי' עוד בקב החיים תרפ"ט סק"א, שעמד בכל הנ"ל, וכתב ג"כ בפשיטות, דאף במקומות שלא מלך אחשורוש חייבים במצוות היום, ודברי המדרש והפדר"א הנ"ל כתב שם לתרץ בכמה פנים, ועיי"ש[30].

תשובה ל"כתב חידה"

מי אני: "אהליאב [בן אחיסמך]".

דמות הקשורה: "וַאֲתוֹ אָהֲלִיאָב בֶּן אֲחִיסָמָךְ לְמִסָּה דָן חָרָשׁ וְחֹשֵׁב וְרֹקֵם בַּתְּכֵלֶת וּבָאַרְגָּמָן וּבְתוֹלַעַת הַשָּׁנִי וּבַשֵּׁשׁ". שמות ל"ח ג'.

פשוט להו לחז"ל שהעולם עגול, כבדור שלם, כי כל רז לא אניס להו, וכדאיתא בכמה דוכתי (עי' ע"ז מ"א א' ובתוס' שם ד"ה כבדור, ירושלמי ע"ז פ"ג ה"א, במדב"ר נשא י"ג י"ד, ואור חדש בראשית דף כ' א'), והלשון 'כיפה', הוא באמת רק חלק מן הכדור כידוע, (עי' תמיד פ"א מ"א, ובפה"מ שם, "וכיפה, הוא הקמור, והוא שתקרתו היתה כעין חצי עגול"), וא"כ מהו שנקטו הלשון שמלכו ב'כיפה', הא הו"ל לומר 'שמלכו בכדור', וכיו"ב. ולהאמון ניחא, כי באמת יבשת 'אסיא' היא לערך כחצי מכל כדור העולם, וכן הוא הלשון באסת"ר ופדר"א דלהלן, שאחשורוש מלך רק בחציו של עולם, דהיינו 'כיפה', שהיא חצי עיגול.

וברוך המקום שזיכנו בזה לכוין לדברי החת"ס ז"ל, שכתב כן להדיא בתורת משה (אחר פ' תצוה, בדרושים לפורים, ד"ה שבע ועשרים), "...גם יש לדקדק לשון 'מלכו בכיפה', ולא נקט 'על כל העולם', כמו שאיתא לעיל מיניה כשם שמלך מהודו וכו', וכמו שאיתא בס.מדרש, ורש"י מפרש תחת כיפת הרקיע. לכן נלע"ד, הנה זידוע וגלוי שהעולם כולו הוא כדוריות, וכן הוא בפירוש במדרש רבה שם (אסת"ר א' ז'), א"ר פינחס, העולם הוא עשוי כעטרה, ורבי אבין אמר כאפי קבאי (כפני הקב), שהוא עגול, וכן הוא בתקוני הזוהר, וכמו שיש פה ישוב כן הוא כנגדיו תחתיו ישוב, ובשעה שאצליגו יום הוא, אז בשעה ובעת הזאת אצלם לילה.

והנה יזוע דכיפה' הוא חצי עיגול, והשתא אתי שפיר, שבדקדוק נקטו חז"ל שלשה מלכו 'בכיפה', ומפרש"י תחת כיפת הרקיע, שהוא חצי עיגול, חצי עולם שנראים אצלינו, שהיא באמת רק קס"ז מדינה", ועיי"ש עוד בדבריו ואכמ"ל.

24. הכי איתא שם, "שבע ועשרים ומאה, ר' אלעזר בשם ר' חנינא, והלא מאתים וחמשים ושתים אפרכיות הן בעולם", ובהמשך שם, "אחשורוש שלט בחציין..."., דחצי ממנין רנ"ב מדינות, הוא קס"ו, ועוד מדינה אחת יתירה, ועיי"ש הטעם.

25. הכי איתא שם, "...והלא כל אפרכיות שבעולם מאתיים ושלשים ושנים, ...אחשורוש מלך בחציו של עולם, קט"ז מדינות, ובזכות אסתר נתוספו לו י"א מדינות".

ואמנם עם כל הנ"ל, עדיין דוחק לשון הגמ', "כך מלך מסוף העולם ועד סופר", וכן לעיל (ז' א'), "בתחילה קבעוה בשושן, ולבסוף על כל העולם כולו", וצ"ע.

26. ואף שנאמר בפסוק לעיל (שם כ"ז), "קימו וקבֹל היהודים עליהם ועל זרעם ועל כל הנלוים עליהם ולא יעבור להיות עשים...", דמשמע שכל היהודים קבלו כן על עצמם, י"ל שזהו רק אותם היהודים שהיו בכלל הנס, ו'על זרעם' הוא ג"כ רק לצאצאי היהודים שהיו במלכות אחשורוש באותו הזמן, ואף שנתפשטו אח"כ לכל העולם.

ויש לדקדק כמו"כ ממה שנאמר באסתר (ד' ג'), "ובכל מדינה ומדינה מקום אשר בדר המלך ודתו מגיע אבל גדול", וכן שם (ח' י"ז), "ובכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר מקום אשר דבר המלך ודתו מגיע שמחה וששון...", דמשמע לכאורה דיש מקומות שאין דבר המלך ודתו מגיע, ושם לא היה האבל בתחילה, ומאיזך לא היה הששון והשמחה.

ועי' מה שהארוך בזה הרש"ש במגילה ז' א' ד"ה בתחילה, ואכמ"ל.

27. נדפס באוצר המדרשים (איזנשטיין, עמ' 20), וכן בספר 'שנים עשר שבטי ישראל' (לרבי משה יאיר וינשטוק זצ"ל, ח"א ספר א' עמ' 27, ואודות הספר 'אלדד הדני' עי' במבוא שם).

28. עיקר הספר על הלכות שחיטה במה שהיה קבלה אצלם, ורבים מרבותינו הראשונים בדיני שחיטה במקומם (בחדושיהם לחולין בכמה דוכתי, ובספרי ההלכות לרבותינו הראשונים), הביאו כמה פעמים מדבריו ודנו בהם, אף שע"פ רוב לא חששו לדעתו לדינא. וכפי הנראה גם בתשובת רבי צמח גאון שם, משמע שהחשיב עיקר הספר, אף שכתב שאין לסמוך על דבריו להלכתא לדידן.

ואמנם עי' אבן עזרא שמות (ב' כ"ב), שכתב, "וכלל אומר לך, כל ספר שלא כתובונו נביאים או חכמים מפי הקבלה אין לסמוך עליו, ואף כי יש בו דברים שמכחישים הדעת הנכונה. וככה ספר זרובבל, וגם ספר אלדד הדני והדומה להם".

29. ואמנם בתשובת רבי צמח גאון שם, לא מובא מה שהשיב לענין קיום ימי הפורים.

30. ועי' עוד בספר תכלת מרדכי (להגר"מ פישהוף שליט"א) במגילה שם מה שהארוך.

31. עוד עיין בספר הבא"ח, דלדברי הרשב"א במגילה (ה' ב', ד"ה ר"ג בר' אסי), שכתב בשם הרמב"ן, דלכאורה כל המקומות המסופקים, בדין הוא שאין צריכין לקרוא המגילה כלל, לא ב"י ולא בט"ו, שהרי ספק דרבנן לקולא, ואף בדברי קבלה. ואמנם למעשה אף הם קורין, ומשום חומרא ומנהג חסידות, כדאשכחן בגמ' שהיו האמוראים קורין בהם. ועיי"ש מש"כ בדעת הגאונים בזה.

כמו"כ ציין לו דאת המשיבים שליט"א, לדברי הרשב"א במגילה (ה' ב', ד"ה ר"ג בר' אסי), שכתב בשם הרמב"ן, דלכאורה כל המקומות המסופקים, בדין הוא שאין צריכין לקרוא המגילה כלל, לא ב"י ולא בט"ו, שהרי ספק דרבנן לקולא, ואף בדברי קבלה. ואמנם למעשה אף הם קורין, ומשום חומרא ומנהג חסידות, כדאשכחן בגמ' שהיו האמוראים קורין בהם. ועיי"ש מש"כ בדעת הגאונים בזה.

כמו"כ ציין לו דאת המשיבים שליט"א, לדברי הרשב"א במגילה (ה' ב', ד"ה ר"ג בר' אסי), שכתב בשם הרמב"ן, דלכאורה כל המקומות המסופקים, בדין הוא שאין צריכין לקרוא המגילה כלל, לא ב"י ולא בט"ו, שהרי ספק דרבנן לקולא, ואף בדברי קבלה. ואמנם למעשה אף הם קורין, ומשום חומרא ומנהג חסידות, כדאשכחן בגמ' שהיו האמוראים קורין בהם. ועיי"ש מש"כ בדעת הגאונים בזה.

32. הכי איתא שם, "שבע ועשרים ומאה, ר' אלעזר בשם ר' חנינא, והלא מאתים וחמשים ושתים אפרכיות הן בעולם", ובהמשך שם, "אחשורוש שלט בחציין..."., דחצי ממנין רנ"ב מדינות, הוא קס"ו, ועוד מדינה אחת יתירה, ועיי"ש הטעם.

33. הכי איתא שם, "...והלא כל אפרכיות שבעולם מאתיים ושלשים ושנים, ...אחשורוש מלך בחציו של עולם, קט"ז מדינות, ובזכות אסתר נתוספו לו י"א מדינות".

34. ועי' עוד בספר הבא"ח, דלדברי הרשב"א במגילה (ה' ב', ד"ה ר"ג בר' אסי), שכתב בשם הרמב"ן, דלכאורה כל המקומות המסופקים, בדין הוא שאין צריכין לקרוא המגילה כלל, לא ב"י ולא בט"ו, שהרי ספק דרבנן לקולא, ואף בדברי קבלה. ואמנם למעשה אף הם קורין, ומשום חומרא ומנהג חסידות, כדאשכחן בגמ' שהיו האמוראים קורין בהם. ועיי"ש מש"כ בדעת הגאונים בזה.

35. וקצת פלא מדוע תקנו כן בגמ', כאשר יש פסוק מפורש כנ"ל שהיה המשבט נפתלי. ג.באומנות אבותיו הוא מורגל מה מקטנותו, "יכיון שפתח עיניו במלאכה זו, אינו קץ בה, וייטב לבו בה, ואז ממילא יצא מידו מלאכה כפלים".

36. עיין בחק נתן ערכין (שם (מודפס בסוף ש"ס וילנא), שגרס בדברי ר"י, "מנין שלא יעשה אדם מאומנות אביו ומאומנות אבותיו...", שר"י בא לומר ב' ענינים אלו, עיי"ש.

37. עוד בענין אהליאב, יעויין ילקוט שה"ש שתקפ"ח, שדרשוהו לענין שבח של בשמים, "דבר אחר, נרד וכרכום זה הי בצלאל ואהליאב, קנה וקינמון זה אהרן וחור...".

ברוקח פר' כי תשא עמ' קס"ז כתב, "אם 'בצלאל' 'בצל קל', כך 'אהליאב', קרי ביה 'אהלי אב', 'בן אחיסמך', קרי ביה 'בן אחי סמך' עמו בכל עניינים". ובדרבנו אפרים פר' פקודי עמ' שכ"ג, הביא דרשה דומה, ובאופן אחר, "אָהֲלִיאָב, אהלי אב, כלומר אהלי מזומן לאביו שבשמים לתורה ולהכנסת אורחים לתפילה. אֲחִיסָמָךְ, אחי סמך, כלומר סמך הוא לאחי שבאים ממקום אחר ועוסקים בתורה. לְמִסָּה דָן, זוכה שמוסרין לו מקל ורצועה לדון דיני ממונות ודיני נפשות. חָרָשׁ חרוש, כמו [מ"ב כ"ד ט"ז] וְהֶחְרִשׁ וְהַמְסֻגָּר אָלָף, כלומר כשפותח בפיו בתורה, הכל נעשים כחרשים ובאלמים לפניו. וְרֹקֵם וּבָאַרְגָּמָן וּבְתוֹלַעַת, כלומר תורה נביאים וכתובים, וּבַשֵּׁשׁ, ששה סדרי משנה".

וע"ע באבדר"נ נוסחא ב' פרק מ'ג, שאהליאב היה אחד מהששה שנקראו 'מלאים', "ששה אלו נקראו אלים, הקב"ה נקרא מלא, שנאמר (ירמיהו כ"ג כ"ד), הֲלוֹא אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֲנִי מָלֵא. יהושע נקרא מלא, שנאמר (דברים ל"ד ט'), וִיהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן מָלֵא רוּחַ חָכְמָה. כלב נקרא מלא, שנאמר (במדבר י"ד כ"ד), וְעַבְדִּי כָלֵב עֵקֶב הָיְתָה רוּחַ אַחֶרֶת עִמּוֹ וַיְמַלֵּא אַחֲרָי. בצלאל נקרא מלא, שנאמר (שמות ל"ה כ"א), וַיְמַלֵּא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹקִים בְּחָכְמָה. אהליאב נקרא מלא, שנאמר (שמות ל"ה ל"ג), מָלֵא [אתם] חָכְמַת לֵב. [וחיים נקרא מלא, שנאמר (ויחזקאל כ"ח י"ב), מָלֵא חָכְמָה] וְכִלְיל יֹפִי".

תשובה ל"אהליאב [בן אחיסמך]"

דמות הקשורה: "וַאתוֹ אָהֲלִיאָב בֶּן אֲחִיסָמָךְ לְמִסָּה דָן חָרָשׁ וְחֹשֵׁב וְרֹקֵם בַּתְּכֵלֶת וּבָאַרְגָּמָן וּבְתוֹלַעַת הַשָּׁנִי וּבַשֵּׁשׁ". שמות ל"ח ג'.

יחד עם רעי הדעתי – שאהליאב יחד עם בצלאל רעו, הועידו על משה רבינו, שלא נטל לעצמו מאומה מכל נדבות המשכן.

שאהליאב היה רעו של בצלאל, כן פשטות הפסוקים, שעשו מלאכתם יחדיו. וע"ע באבע"ז שמות ל"ח ד"ל (פי' הארוך), שכתב, "והנה אהליאב הוא חבירו [של בצלאל] בכל המלאכות, גם להורות לאחר בחכמה, על כן אמר על אהליאב ואת בצלאל".

"ואתו אהליאב. פירוש, אלו השנים היו עדים למשה שהשאילם כל החשבון", וכן כתב בבעה"ח שם, "ואתו אהליאב. פי' אלו השנים היו עדים למשה שהשאילם כל החשבון שקבל" (ותשו"ח להרב יעקב ישראל אלדד שליט"א, שציין לנו לדברי הבעה"ט).

וע"ע ברוקח ריש פר' פקודי (עמ' קצ"ג), שכתב, "ביד איתמר, ובצלאל, ואתו אהליאב. למה הזכירם כאן. אלא אמר משה, אעידה עלי ועל איתמר עדים נאמנים, בצלאל ואהליאב, על כל מלאכת המשכן, שהם שקלוהו ועשאוהו, שנאמר (לעיל י"ז ו'), וַיָּקָם מֹלֶפֶי מֹשֶׁה אֶת כָּל הַתְּרוּמָה. ומשה מסר להם את הזהב [לכל] מלאכת בגדי אהרן, שנאמר... וליד שם לא בא, שלא יאמרו פריצי הדור, לקח כל הזהב ועשה בגדים לאהרן, לכך מנה ופקד כל הבא בידו ולא המתין עד שיתקנו את הבגדים, לכך [שם ל"ח כ"א], אֲשֶׁר פֻּקַּד עַל פִּי מֹשֶׁה, שלא יחשדוהו".

וממני נתגדל כבוד משפחתי – שמאהליאב התגדל כבוד משפחתו, שאמרו, אשרי לו ולאביו ואשרי למשפחתו ולשבטו.

שמאהליאב התגדל כבוד משפחתו, כדאיתא בשמו"ר מ"ח א', "ד"א ראו שאומרים ינוח בשלום על משכבותיו, ונחת רוח הוא לכל בני משפחתו - מתנו"ר), ואתו אהליאב בן אחיסמך, שבח לו שבח לאביו שבח למשפחתו שבח לשבט שיצא מהם...", וכעי"ז ויק"ר ל"ב ו', תנחומא ויקהל ד' (בתוספת, 'שבח לאמו'), מדרש שמואל א' ד', וכפרש"י ויקרא כ"ד א', הובא בילקוט כי תשא ש"צ ויהושע י"ח ד"ה עכן.

ושבחו זה של אהליאב היה ביחס לשבטו דן, שהוא מהירודין שבשבטים, מבני השפחות, כדאיתא בשמו"ר מ' ד', "דבר אחר, להד (מלשון 'הדל' - מתנו"ר), א"ר אבא בר חייא, שהדל שבשבטים מהקבל לו, א"ר חנינא בן פזי אין לך גדול משבט יהודה ואין לך ירוד משבט דן שהיה מן הלחיצות (שפחות - שם)...", וכעי"ז בתנחומא כי תשא י"ג, וכפרש"י (שמות ל"ה ל"ד), "ואהליאב. משבט דן, מן הירודין שבשבטים מבני השפחות...".

ועוד יותר מתייחד שבחו זה של אהליאב, מול גנותה של שלומית בת דברי שאף היא היתה משבטו, והביאה בנים לא למשפחתה ולכל שבטה, כדאיתא במדרשים שם, וכגון בשמו"ר שם, "ומדרכין ומשחקים ("לפעמים מזכיר הכתוב לבד האדם, ואומרים עליו ימח שמו וישתחקו עצמותיו' - מתנו"כ), (ויקרא כ"ד י"א) וְשֵׁם אִמּוֹ שְׁלֻמִית בַּת דִּבְרִי לְמַטֵּה דָן, גנאי לה ולאביה ולמשפחתה ולשבט שיצאה ממנו", ובמדרשים שם מוזכרים שבטים רבים, שמאחד מבניהם היה שבח להם, ומאחר היה גנאי.

ובנותן עוד להביא בזאת את דברי הספרי זוטא (במדבר כ"ז א'), "ותקרבנה בנות צלפחד בן חפר בן גלעד. הא כל אדם כשר שעומד בתוך השבט, הרי זה שבח לכל שבטו, כל וחומר לביתו, כל וחומר לגופו, כל וחומר למשפחתו, קל וחומר לבית אביו, וכן הוא אומר (שמות ל"ח כ"ג), וְאִתּוֹ אֲהֲלִיאָב בֶּן אֲחִיסָמָךְ לְמַטֵּה דָן, לשבח בו את כל שבטו, ק"ו לביתו, ק"ו לגופו, ק"ו למשפחתו, [ק"ו לבית אביו, וכן הוא אומר (ויקרא כ"ד י"א), וְשֵׁם אִמּוֹ שְׁלֻמִית בַּת דִּבְרִי לְמַטֵּה דָן, לגנות בה את כל שבטה, ק"ו לביתה, ק"ו לגופה, ק"ו למשפחתה, ק"ו לבית אביה]".

הוזכרתי חמש פעמים – שאהליאב הוזכר חמש פעמים בתורה, וכולם בפרשיות בניית המשכן.

שאהליאב הוזכר חמש פעמים בתורה[31], וכדלהלן: א. בפ' כי תשא (שמות ל"א ו'), "וַאֲנִי הִנֵּה נָתַתִּי אִתּוֹ אֶת אָהֳלִיאָב בֶּן אֲחִיסָמָךְ לְמַטֵּה דָן וּבְלֵב כָּל חֲכַם לֵב נָתַתִּי חָכְמָה וְעָשׂוּ אֵת כָּל אֲשֶׁר צִוִּיתִךָ". ב. בפ' ויקהל (שם ל"ה ל"ד), "וְלֹהוֹרֹת נָתַן בְּלִבּוֹ הוּא וְאָהֳלִיאָב בֶּן אֲחִיסָמָךְ לְמַטֵּה דָן". ג. ד. שם (ל"ו א' וב'), "וְעָשָׂה בְצַלְאֵל וְאָהֳלִיאָב וְכֹל אִישׁ חֲכַם לֵב אֲשֶׁר נָתַן ה' חָכְמָה וּתְבוּנָה בָּהֵמָּה לָדַעַת לַעֲשֹׂת אֵת כָּל מְלֶאכֶת עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ לְכֹל אֲשֶׁר צִוָּה ה'. וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל בְּצַלְאֵל וְאֶל אָהֳלִיאָב וְאֶל כָּל אִישׁ חֲכַם לֵב אֲשֶׁר נָתַן ה' חָכְמָה בְּלִבּוֹ כֹּל אֲשֶׁר נְשָׂאוֹ לִבּוֹ לְקָרְבָה אֶל הַמְّלָאכָה לַעֲשֹׂת אֹתָהּ". ה. בפ' פקודי (שם ל"ח כ"ג), "וְאִתּוֹ אָהֳלִיאָב בֶּן אֲחִיסָמָךְ לְמַטֵּה דָן חָרָשׁ וְחֹשֵׁב וְרֹקֵם בַּתְּכֵלֶת וּבָאַרְגָּמָן וּבְתוֹלַעַת הַשָּׁנִי וּבַשֵּׁשׁ".

וכשמי במנין הזקנים – שכשמו של אהליאב ישנו זקן במנין השבעים זקנים, שנתמנו לאחר פרשת בקשת הבשר בקברות התאוה.

שמינו זקנים לאחר בקשת בשר, כמפורש בקרא (במדבר י"א ד' - ל"ג), "וְהָאֲסַפְסֻף אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ הִתְאַוּ תַּאֲוָה וַיָּשֻׁבוּ וַיִּבְכּוּ גַּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ מִי יַאֲכִלֵנוּ בָּשָׂר. זָכַרְנוּ אֵת הַדָּגָה אֲשֶׁר נֹאכַל בְּמִצְרַיִם חִנָּם אֵת הַקִּשָּׁאִים... וְעַתָּה נַפְשֵׁנוּ יְבֵשָׁה אֵין כֹּל בִּלְתִּי אֶל הַמָּן עֵינֵינוּ". ...שהרי כבר נעקר מן העיר, וללכל בן קרוב לקולא, ואף בדברי קבלה. ואמנם למעשה אף הם קורין, ומשום חומרא ומנהג חסידות, כדאשכחן בגמ' שהיו האמוראים קורין בהם. ועיי"ש מש"כ בדעת הגאונים בזה.

כמו"כ ציין לו דאת המשיבים שליט"א, לדברי הרשב"א במגילה (ה' ב', ד"ה ר"ג בר' אסי), שכתב בשם הרמב"ן, דלכאורה כל המקומות המסופקים, בדין הוא שאין צריכין לקרוא המגילה כלל, לא ב"י ולא בט"ו, שהרי ספק דרבנן לקולא, ואף בדברי קבלה. ואמנם למעשה אף הם קורין, ומשום חומרא ומנהג חסידות, כדאשכחן בגמ' שהיו האמוראים קורין בהם. ועיי"ש מש"כ בדעת הגאונים בזה.

כמו"כ ציין לו דאת המשיבים שליט"א, לדברי הרשב"א במגילה (ה' ב', ד"ה ר"ג בר' אסי), שכתב בשם הרמב"ן, דלכאורה כל המקומות המסופקים, בדין הוא שאין צריכין לקרוא המגילה כלל, לא ב"י ולא בט"ו, שהרי ספק דרבנן לקולא, ואף בדברי קבלה. ואמנם למעשה אף הם קורין, ומשום חומרא ומנהג חסידות, כדאשכחן בגמ' שהיו האמוראים קורין בהם. ועיי"ש מש"כ בדעת הגאונים בזה.

והידעתי מדוע יחס הכתוב בזה, מדוע שלש פעמים, וחזר והזכירו עוד פעמיים, נודה לו אם יודיענו, להגדיל תורה ולהאדירה.

32. דברי הפסוק 'לחורם אבי' טעונים הבנה, מי היה האבא שנקרא בשם חורם. בתרגום רי יוסף תרגם, 'לחירם אבא', שפשטות לשונו הוא, שאף אביו של חירם מלך צור נקרא חירם, וכן נראה פרש"י, שכתב, "יודע בינה לחורם אבי. אומן חכם של חיב אבי היה בם שלי הוא", שכוונת חירם המלך בדבריו, שחירם האומן היה כבר אומן של אביו שנקרא אף הוא חירם.

אולם במצודי"ד ביאר, שהוא מלשון 'לחורם ולאבי', שהיה אומן מובהק של חורם המלך ואף של אביו, ולפ"ז אין כלל ראיה לשמו של אבי המלך.

ועוד ביאר, שחורם קראו 'אבי' מלשון חשיבות ושררה, וכוונתו על האומן עצומו ששמו היה חורם, כמפורש בפסוק.

אכן המלב"ם מבאר אם כל הפסוקים באופן אחר (עי' בפירושו מ"א ז' י"ג ודהי"ב ב' ג' וד' י"ד), והוא שלחירים מלך צור היה אומן משמו הנקרא חירם, והוא היה מצד אביו מבני צור ובן אשה מבנות דן, ונשא אשה משבט נפתלי, וחירם שלחו לשלמה המלך ועבד אצלו שבע שנים עד סוף, ולאחר מכן שלח שלמה אחר בנו של חירם (האומן הראשון), שאף הוא נקרא חירם (ואמו משבט נפתלי, היתה אלמנה), והוא השלים את מלאכת אביו בעבודת הנחשת.

33. ובענין מי היה אביו של חירם, רש"י הרד"ק ועוד מפרשים למדו, שהוא היה יהודי מהעיר צור, ונקרא צורי על שם מקומו, והוכוחה לזאת מהפסוק

במ"א ז' י"ד, שהוזכר שהיה ממטה נפתלי. אבל הרלב"ג בדה"י לומד, שאביו היה 'מעם צור', וכן איתא בשכל טוב בראשית ל"ח א', "ושמו חירה. רבנן אמרו הוא חירם, ולא סבירא לן כוותייהו, אלא כן', יהודה דאמר חירם אחר היה, ואמו מישראל היתה, שנמנית אחר אמונתה, ונבעלה לגוי וילדה לו את חירם, שנאמר... ואביו איש צורי".

אלא דאכתי צ"ב היאך יאמתו הדברים עם דברי הפסוק שהיה משבט נפתלי. והמתבונן בדברי הפסוק יראה, שאינו מפורש שאביו היה מנפתלי, כדכתיב (מ"א ז' י"ד), "בֶּן אִשָּׁה אַלְמָנָה הוּא מִמַّטֵּה נַפְתָּלִי וְאָבִיו אִישׁ צֹרִי...", שניתן ללמוד ש'ממטה נפתלי' הוא על האם, אלא שלפ"ז יקשה מהפסוק מדה"י (ב' ל"ג), "בֶּן אִשָּׁה מִן בְּנוֹת דָּן וְאָבִיו אִישׁ צֹרִי...". ויעיין בדעת המלב"ם שם, שע"פ דבריו מיושבים הכתובים, וכמו שהזכרנו מעט מהם בהערה הקודמת.

34. וטעם הנהגה זו, כתב בבן יהוידע שם לבאר בכמה אופנים. א. שכל בעל אומנות יש לו אנשים קבועים הקונים אצלו, וכל כמה שיארוך באותה אומנות, יגדל מספר הקונים הקבועים, ואם יקח אומנות אבותיו, הרי הוא משמיך עם כל הלקוחות שהיה קונים בקביעות אצל אביו, ונמצא פרנסתו מצויה.

ב. שעל פי רוב, האומנים מתפללים תמיד לה' שיצליחו בניהם ובני בניהם באומנותם, ואם ישנה, הרי יפסיד את כל אותן ברכות.

ג.באומנות אבותיו הוא מורגל מה מקטנותו, "יכיון שפתח עיניו במלאכה זו, אינו קץ בה, וייטב לבו בה, ואז ממילא יצא מידו מלאכה כפלים".

35. וקצת פלא מדוע תקנו כן בגמ', כאשר יש פסוק מפורש כנ"ל שהיה המשבט נפתלי. בפרשת פקודי (ל"ח כ"ג), "וְאִתּוֹ אָהֳלִיאָב בֶּן אֲחִיסָמָךְ לְמַטֵּה דָן...". ושמא ל"ל שהוכרחו לכך מפני שדרכה של הגמ' להביא את הפסוק הראשונן המתאים, שבו מוזכר אהליאב בין בוני המשכן וחכלים, ושלפיי תיקנו את הגירסא, ולא להביא את הפסוק האחרון.

36. עיין בחק נתן ערכין שם (מודפס בסוף ש"ס וילנא), שגרס בדברי ר"י, "מנין שלא יעשה אדם מאומנות אביו ומאומנות אבותיו...", שר"י בא לומר ב' ענינים אלו, עיי"ש.

37. עוד בענין אהליאב, יעויין ילקוט שה"ש תתקפ"ח, שדרשוהו לענין שבח של בשמים, "דבר אחר, נרד וכרכום זה הי בצלאל ואהליאב, קנה וקינמון זה אהרן וחור...".

ברוקח פר' כי תשא עמ' קס"ז כתב, "אם 'בצלאל' 'בצל קל', כך 'אהליאב', קרי ביה 'אהלי אב', 'בן אחיסמך', קרי ביה 'בן אחי סמך' עמו בכל עניינים". ובדרבנו אפרים פר' פקודי עמ' שכ"ג, הביא דרשה דומה, ובאופן אחר, "אָהֳלִיאָב, אהלי אב, כלומר אהלי מזומן לאביו שבשמים לתורה ולהכנסת אורחים לתפילה. אֲחִיסָמָךְ, אחי סמך, כלומר סמך הוא לאחי שבאים ממקום אחר ועוסקים בתורה. לְמַטֵּה דָן, זוכה שמוסרין לו מקל ורצועה לדון דיני ממונות ודיני נפשות. חָרָשׁ חרוש, כמו [מ"ב כ"ד ט"ז] וְהֶחְרִשׁ וְהַמְסֻגָּר אָלָף, כלומר כשפותח בפיו בתורה, הכל נעשים כחרשים ובאלמים לפניו. וְרֹקֵם וּבָאַרְגָּמָן וּבְתוֹלַעַת, כלומר תורה נביאים וכתובים, וּבַשֵּׁשׁ, ששה סדרי משנה".

וע"ע באבדר"נ נוסחא ב' פרק מ'ג, שאהליאב היה אחד מהששה שנקראו 'מלאים', "ששה אלו נקראו אלים, הקב"ה נקרא מלא, שנאמר (ירמיהו כ"ג כ"ד), הֲלוֹא אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֲנִי מָלֵא. יהושע נקרא מלא, שנאמר (דברים ל"ד ט'), וִיהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן מָלֵא רוּחַ חָכְמָה. כלב נקרא מלא, שנאמר (במדבר י"ד כ"ד), וְעַבְדִּי כָלֵב עֵקֶב הָיְתָה רוּחַ אַחֶרֶת עִמּוֹ וַיְמַלֵּא אַחֲרָי. בצלאל נקרא מלא, שנאמר (שמות ל"ה א"א), וַיְמַלֵּא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹקִים בְּחָכְמָה. אהליאב נקרא מלא, שנאמר (שמות ל"ה ל"ג), מָלֵא [אתם] חָכְמַת לֵב. [וחיים נקרא מלא, שנאמר (ויחזקאל כ"ח י"ב), מָלֵא חָכְמָה] וְכִלְיל יֹפִי".

סיפור ושאלה בצידו

לעורר את בני המשפחה ללימוד הפרשה עם פרש"י.

כשרואים תלמיד חכם הבקי בכל חדרי התורה, כל אחד מבין שהוא לא נולד כך, אלא הוא זכה להגיע לדרגתו הגבוהה והחשובה בעשרות שנות עמל ולימוד התורה בהתמדה גדולה. גם כשרואים אדם שמידותיו נקיות ומזוככות, ברור הדבר שהוא הרבה לעמול על כך, ושנים רבות לקח לו להגיע לדרגתו זו.

להבדיל אלפי הבדלות, כן הדבר גם בבעלי עבירה, להגיע לתואר ה'גנב הגדול והמתוחכם' צריך לעבור מאות ואלפי גנבות, כשבכל אחת מהם ישנה סכנה של תפיסה או פציעה, או שניהם יחדיו, ולאחר שנים רבות של נסיון ותעוזה רבים, עולים בסולם הדרגות של 'עולם הגנבים' עד שמצליחים להגיע לפסגה המיוחלת, שממנה מוצאים את עצמם תוך זמן מה, אסורים בבית האסורים לשנים רבות.

מאז קטנותו של בועז אלעסנעמטער* הוא הורגל שכל מה שעיניו רואות וליבו חומד, ידיו משמשות ככלי מעשה להביאם אליו, בשנות ילדותו הוא החל בגניבות קטנות באותה שכונה בה התגורר. פעם מהמכולת ופעם מחנות אחרת, לפעמים מחברים וגם משכנים, וכשגדל מעט החל לדאוג לפרנסתו בגניבת בגדים התלויים בחוטי הכביסה ומכירתם בשכונה אחרת, כשהוא בוחר לעצמו אילו בגדים הוא נוטל מהחוטים הפרוסים בחצרות.

כשגדל והיה לבחור, ושלח את ידיו בכל מיני גניבות, אירע פעם שנתפס בגניבתו, ובמקום לנסות לעזור לו ולשקמו, השליכוהו אל בית הכלא, מקום בו נמצאים גנבים וותיקים, אשר למדוהו את אורחותיהם הקלקלות, היאך לבצע גניבות גדולות ומתוחכמות, מה הדרך לטשטש עקבות והיאך מונעים טביעות אצבעות, וכל כהנה וכהנה מסדרי הלימוד בבתי הסוהר.

עם יציאתו מבית האסורים כ'זקן ורגיל' במלאכתו, החליט שמוטל עליו לחזק את דברי חז"ל שפסקו וקבעו ש'רוב גנבי ישראל', וזאת שעליו לבצע גניבות רבות כנגד כל הגניבות המבוצעות על ידי הישמעאלים ושאר העובדים הזרים בארץ הקודש, אלא שבשונה מבעבר, בתקופתו זו הוא נזהר ונשמר לבלתי להשאיר עקבות מחשידות, שלא יוכלו לתופסו שוב.

עם הגיעו לגיל הארבעים, הבין בועז שבגילו זה עליו להסב מקצוע, הגמישות שהיתה לו בגופו, יחד עם ריצת רגליו, שבהם השתמש רבות במקצועו, כל אלו החלו לחרוק, זאת ועוד, שבגילו הוא כבר רצה להקים בית, והוא עדיין לא מצא בת זוג שתסכים להנשא לגנב בעל רקורד עשיר של גניבות למאות ואלפים.

להתחיל לעבוד ככל שאר רוב ברואי העולם, לא היה שייך אצלו כלל, הוא מעולם לא הורגל לזה, אלא שחשב שעליו לעבור לעבוד בענף אחר במקצועו הישן, במקום שהוא ירדוף ויטפס ויחפש אחר הרכוש של השני, שבעל הרכוש ירוץ אחריו ויבקש ויתחנן ממנו שהוא יקח ממנו את רכושו.

תנאי קודם למעשה היה, שבועז עבר לעיר אחרת ורחוקה, בה הזדהה עם אחת מהתעודות זהות הרבות שגנב בחייו, כיעקב אנדערמענשט*, שכר דירת פאר מרוהטת עם משרד גדול ומרווח צמוד, כשאינו מתמקח כלל על המחיר של השכירות, ולאחר שתלה עליו שלט ענק המכריז לעיני כל ישראל שכאן מקום משכן 'מרכז הנדל"ן הישראלי והאירופאי', תוך זמן קצר החל במשא פרסום רציני בעיתונות אודות אפשרות השקעה נדירה עם תשואה שנתית של כעשרים אחוז ויותר, בקניית דירות בכמה ממדינות אירופה הנחשלות, שתמורת כמה עשרות אלפי דולר ניתן לרכוש דירת צמודת קרקע, המושכרת במחיר שנתי של יותר מעשרים אחוז, וכל הקודם זוכה.

המזכירות במשרד לא הצליחו לעמוד בעומס הטלפונים, שלא הפסיקו לצלצל, זרם הפונים שבא בגפו למשרד, נדחף ונלחם איש ברעהו, וזאת בשביל להיות בין שלוש מאות הראשונים שיזכו לרכוש את אותם דירות מיוחדות. הע"ד המדופלם יחד עם עוזריו שישבו בחדר הסמוך והסדירו את חוקיות המכירה, גם הם לא עמדו בעומס, ובתגבור מיוחד של עוד כמה עורכי דין, בקושי הצליחו לסדר את כל העסקאות לפי כל הכללים.

לא עברו שבועיים נוספות, ומיודענו מצא עוד כחמש מאות דירות בעלי מחיר קצת יותר גבוה, אבל גם עם תשואה קרובה. הוא יצא שוב בפרסום רציני על הדרך הקלה להתעשרות, ושוב בא גל גדול של קונים, שביקשו לנצל את ההזדמנות המיוחדת להתעשרות מהירה, ולרכוש ממנו דירה אחת או שנים.

באותה תקופה סיכם "יעקב" עם המזכירות והעורכי דין, שהיות ובחודש הבא ישתחרר לו סכום עתק בבנק, לכך הוא מציע בפניהם שאם הם ימתינו כששים יום עד למשכורתם, הוא ישלם להם בונוס של כשליש משכורות. עורכי הדין הסכימו לעסקה, ועמם גם הפקידים, ואפילו בעלי הדירה והמשרד.

ההנאה הגדולה ביותר של "יעקב" היתה, כשבאו לפניו אנשים וביקשו ממנו לרכוש דירה, והוא היה מסרב להם. ואותם אנשים מתחילים להתחנן ולבקש על נפשם, שיועיל ויקח מהם את כספם, הם אפילו הציעו סכום גדול יותר, ולבסוף לאחר תחנונים רבים הוא היה מועיל בטובו לקחת מהם את כספם ולמכור להם את אחת מהדירות המדוברות.

בקושי חודשים חלפו מפתיחת העסק החדש, וביום בהיר אחד לא הופיע "יעקב" למשרד. כשנקפה השעה ועדיין הוא לא הגיע, ואף לא השיב וענה במכשיר הנייח והנייד, חששו המזכירות שמא אירע לו דבר, ודפקו על דלת ביתו, אך גם משם לא נשמע קול. בהתייעצות ביניהם הוחלט להזעיק עזרה, ולאחר שפרצו לדירה נתגלה להם לתדהמתם הרבה, שהוא נמלט באישון לילה ואפילה, בלא להשאיר להם דבר, כאשר הוא עדיין לא שילם להם כמעט פרוטה על עבודתם המסורה.

בדיקתם של אנשי המשטרה גילתה, שמדובר בנוכל ורמאי שאף גנב את זהותו של אותו יעקב, וכל אלו שהשקיעו את כספם בהשקעות אלו, שהיו מלוות בעורכי דין, איבדו את כולו בלא שישאר להם ממנו זכר.

כמעשיו בראשון כך מעשיו בשני, במשך הזמן הוא כבר הספיק להפיל אנשים בדרום ובצפון, במרכז ובירושלים, בכל מקום הוא בא בתעודות אחרות גנובות, מבצע איזה שהוא רעיון של גניבה, ותמיד ישנם שוטים אחרים המתחננים לו שיקח את כספם, וכבעל לב רגיש לאחרים, הוא נכנע לבקשותיהם ומקבל אף את כספם.

כוחו היה אף בתחפשותיו, לפעמים הוא היה נראה דתי מצוי, לפעמים כחרדי, היה פעם שהוא הצליח להתחפש לכאברך כולל, ותמיד הוא הצליח להרשים את אלו ששכנעם, הוא הצליח למכור להם מה שהם לא רצו כלל, ובמיוחד בלא שקיבלו דבר תמורת כספם.

כעשר שנים נוספות עברו על בועז, במהלכם הוא הספיק לצבור כספים לרוב, שאותם עשק גנב מאנשים פתאיים, שמסרו לידיו סכומי עתק. אלא שעם הגיעו לגיל חמשים, חלה במחלה קשה של ניוון שרירים, שמנעה ממנו להמשיך במעלליו, ולא עבר זמן רב ומחמת מחלתו הוא היה מרותק לכסא גלגלים.

הרבה לא היה לו מה לעשות, מלבד לשבת בצל ולספור אוטובוסים ומניות. כסף לא חסר לו, הוא לא היה צריך לישב בקרן הרחוב ולנגן בחליל או כנור, אלא יכל לשבת ולמות בשלום.

אחד מעוברי האורח, שהיה רואה את בועז בישיבתו המסכנה כל היום, החל לשוחח עמו קמעה, ולנסות לשכנעו לקבוע עיתים לתורה בבית הכנסת הסמוך, בו ישנו שירות מיוחד, שבאים לקחת את הלומדים בכסאותיהם, ואף נותנים להם כיבוד קל במשך היום.

בועז שמעולם לא שמע שיעור תורה, בתחילה סירב, אך אותו עובר אורח היה עקשן לא קטן, ובסופו של דבר הצליח לשכנע את בועז לבוא פעם אחת לשיעור, ובסופו הוא יחליט אם הוא מעדיף את הבטלה והשעמום בבהיה ללא מטרה בחוצות, או את חיי התורה התוססים בתוככי בית הכנסת השכונתי הקטן.

כבר לאחר השיעור הראשון הרגיש בועז שנפתחים לו שערי אורה, מעולם הוא לא שמע שיעור כה מעניין ומרתק. הדברים היו חדשים לו, והוא ביקש להשאר לעוד שיעור ולעוד שיעור, עד שעת מנחה ומעריב.

כשהציבור עמד בתפילתם, בועז לא גרע את עיניו מהם. מעולם הוא לא זכה להתפלל לפני ה', הוא לא הבין כלל מהי משמעות של תפילה, ולאחר התפילה הוא ביקש שילמדוהו את סדר התפילה ודיניה.

בקושי שבועיים עברו מאז הוא שמע לראשונה שיעור תורה, וכבר שינה בועז את כל הנהגותיו לחלוטין. הוא שילם לנער שיביאו בבוקר השכם לבית הכנסת לתפילה, ולמעט חזרתו לביתו בשעות הצהרים למנוחה קלה, הוא היה כל היום בבית הכנסת, ולמד ככל שידע ויכל.

בשנה האחרונה השתנה בועז עד מאוד, הוא לבש כיפה גדולה על ראשו, קבע עיתים לתורה לרוב, עמד בהם בגבורה עילאית, גם כאשר מצבו החל להתדרדר עוד. כשעברה שנה נוספת, ומצבו החמיר יותר, הוא הגיע למצב של סיעודי לחלוטין, ועם כל זאת ביקש שלא להפסיד שיעור אחד.

אחד מהשיעורים המיוחדים שנמסרו באותו בית הכנסת, היו של הרב דוד גוטאריבערגבער*, שידע למסור שיעורים בטוב טעם ודעת, שפתיים ישק, וכרוב הלומדים, גם בועז אהב מאוד את שיעוריו אלו.

באחד הימים עלה בליבו של הרב דוד לעורר את ציבור השומעים אודות החומרה שבגניבה ובעושק, שמי שהוציא פרוטה בחבירו ולא השיבה, שיצטרך לחזור לעולם הזה שוב בכדי להחזירה לבעליה. כאשר מטרתו היתה לעורר על כל אותם אלו השואלים מוצר או חפץ קט משכנם או ידידיהם, ואינם מחזירים, או הלווים סכום פעוט ואינם משלמים אותו, שגזל הוא בידם. ועל כן בכדי שהשיעור יכנס לאוזני השומעים, הוא הכין את עצמו היטב למסירת השיעור, בדברי חז"ל ורבותינו הראשונים והאחרונים, המטובלים בסיפורים מעניינים ומרתקים.

אינה ה' לידי הרב דוד, שיספר את הסיפור הכתוב במסכת בבא קמא (צ"ד ב'), אודות 'תקנת השבים', שהטעם מדוע תקנו את תקנת השבים, שגנב החוזר בתשובה ומחזיר את גניבותיו, שאין מקבלים ממנו, והמקבל ממנו אין רוח חכמים נוחה הימנו, מפני מעשה בגנב אחד שרצה לחזור בתשובה על גנבותיו, אמרה לו אשתו, הרי כל בתינו ומלבושינו גנובים, אם אתה עושה תשובה, עלינו לצאת מבתינו ולהתפשט מבגדינו, אפילו האבנט אינו שלך. ועקב דבריה אלו הוא נמנע ולא עשה תשובה.

במהלך השיעור הרגיש הרב דוד, שבועז אינו כתמול שלשום. עיניו לא מפסיקים לדמוע, נראה שמשהוא מאוד מציק לו. וכשהרב דוד סיפר את המעשה המדובר הנזכר, פרץ בועז בבכי תמרורים ולא יכל להרגע.

הרב דוד הפסיק את השיעור וניסה לשאול ולדובב את בועז מה אירע לו, אם הוא צריך עזרה רפואית, אך בועז נענע בראשו בשלילה, ובקושי בין בכיותיו הצליח לומר, שהוא מעוניין לשוחח עם הרב לאחר השיעור.

בסופו של השיעור ביקש בועז מהמטפל שלו שיקחו לביתו, והזמין את הרב דוד להצטרף אליו. כשהגיעו לביתו סיפר לו בועז על רוב עושרו, שכולו בא מגניבות ועושק שעשק אנשים ברחבי הארץ.

האמת היא, אמר בועז, שבתחילת השיעור כשהרב דיבר על החיוב להחזיר כל דבר שגנבו, עלתה לי המחשבה של אותה אשה, שהרי כל ביתי ובגדי, הכל נקנה מגניבות ועושק, ואם ארצה להשיב את כל גזלותי הרבים, הרי שלא רק שאשאר בערום וחוסר כל, אלא אף אכנס לחובות של מליונים. ועל כן הגעתי מהרה למסקנא שלא שייך בכלל שאשוב בתשובה שלימה על חטאי זה. אבל כששמעתי שיש דבר הנקרא תקנת השבים, החלטתי בליבי שוב, שאני רוצה לשוב לחלוטין מדרכי הרעה והקלוקלת, ולנסות לתקן ולשלם מה שאני יודע וזוכר.

רק אבקש להבהיר, אמר בועז לרב דוד, שלא שייך שאפרסם בציבור על גניבותי, שמי שנעשק או נגנב על ידי שישלח לי את פרטי הנזק ואשלם לו, זאת משום שאם יתברר שאני הוא זה שעומד מאחורי כל הגניבות הללו, הרי מיד יאסרו אותי בבית האסורים לאוריך ימים ושנים.

אבקש נא בזאת, ביקש בועז, שהרב יכניס את ראשו ורובו לעובי הקורה, ויכריע לי כדת של תורה מה הדרך אשר עלי לילך בה כעת, כשאנני יודע ממי גזלתי, ואף בשל מצבי הגופני הקשה, לא אוכל להתחיל לעבוד בכדי לשלם את גניבותי הרבים.

הרב דוד הבין שהשאלה 'גדולה' עבורו, והחליט בדעתו להכנס לאחד מגדולי ישראל ולשאול אותו מה עליו להמליץ לבועז. כשנכנס הרב דוד אל מרן שליט"א וסיפר לו את הדברים, השיבו מרן שליט"א, שדרך התשובה למקרה כגון זה, שיתן כל מה שהוא יכול למוסד של צדקה, לקרן של קיימה שאינה כלה וגמר, ויבקש ויתחנן לה' שיזמן את כל אלו שגנבם ועשקם לאותו המקום, כך שהנאתם מתרומתו תחשב עבורם כאילו החזיר להם את גניבתם.

עוד הוסיף מרן ואמר, אם הוא שואל לדעתי בדבר מה המקום שאליו ראוי לתת את הכסף, כמדומה שהמקום הטוב ביותר הוא בית חולים ציבורי, בו ישנו סיכוי רב שהנגנבים יבואו להנות ולהשתמש במה שגנב מהם.

כששב הרב דוד עם התשובה לבועז, היה זה לאחר שבועז כבר הספיק לעשות חשבון דמיו, כמה מתוכם הוא צריך ומוכרח לצורך הוצאותיו הבסיסיות, למשך מספר שנים, ומלבד זה, כך חישב בועז, יש בידיו סכום אגדי של כשלושים מליון שקל.

בועז שמע וקיבל את דברי מרן שליט"א, ואמר לרב דוד שיברר עבורו איזה בית חולים זקוק לתרומת עתק זו. וכשחזר עם הפרטים בדבר הצורך החיוני של תרומתו זו לפתיחת כמה מחלקות חשובות בבית חולים של שומרי תורה ומצוות, הסכים בועז לדבר, אלא שביקש להתנות את תרומתו זו בהצבת לוח ענק עם הקדשה על תרומתו האגדית זו, בפתח בית החולים, כדי שכל הבאים בשעריו ידעו לדורות, שהוא זה אשר תרם את המחלקות הללו.

עוד הוסיף ואמר, שהוא רוצה שבשלט הענק גם תוצב תמונתו לתפארת, שכולם ידעו עד כמה הוא תרם כמעט כל ממונו לבנית המחלקות האמורות.

הדברים לא נעמו כלל להרב דוד, הוא ניסה להניע את בועז מרעיונו זה, ובמיוחד מהרעיון האחרון של התמונה, בחושבו שזה יכול להיות מאוד לרעתו, אילו אחד מהחולים יגלה ויזהה אותו על ידי התמונה, כנוכל הידוע שעשק ממנו סכומי עתק, ואולי אף יצליח להרשיעו ולהושיבו מאחורי סורג ובריח. אך כל דבריו נפלו על אוזנים ערלות, בועז לא הסכים לשמוע על כל רעיון אחר, והתנה בתנאי כפול זה את תרומתו.

ברירה רבה לא היתה להנהלת בית החולים, והסכימו לכל רעיונותיו ודרישותיו, ולאחר שחתמו על ההתחייבות כמדובר, העביר בועז לחברי הנהלת בית החולים צ'ק על הסכום המלא.

כמה ימים לפני שהשלט הענק הוצב בכניסה לבית החולים, לפתע עלה ברעיונו של בועז, שעליו לשאול דעת תורה את מרן שליט"א מה הדרך הטובה והנכונה שעליו לעשות בענין השלט.

כששמע מרן את השאלה, השיב, שכמדומה לו שניתן להכריע ספק זה מפרשתינו עפרש"י.

לא הופיע "יעקב" למשרד. כשנקפה השעה ועדיין הוא לא הגיע, ואף לא השיב וענה במכשיר הנייח והנייד, חששו המזכירות שמא אירע לו דבר, ודפקו על דלת ביתו, אך גם משם לא נשמע קול. בהתייעצות ביניהם הוחלט להזעיק עזרה, ולאחר שפרצו לדירה נתגלה להם לתדהמתם הרבה, שהוא נמלט באישון לילה ואפילה, בלא להשאיר להם דבר, כאשר הוא עדיין לא שילם להם כמעט פרוטה על עבודתם המסורה.

בדיקתם של אנשי המשטרה גילתה, שמדובר בנוכל ורמאי שאף גנב את זהותו של אותו יעקב, וכל אלו שהשקיעו את כספם בהשקעות אלו, שהיו מלוות בעורכי דין, איבדו את כולו בלא שישאר להם ממנו זכר.

כמעשיו בראשון כך מעשיו בשני, במשך הזמן הוא כבר הספיק להפיל אנשים בדרום ובצפון, במרכז ובירושלים, בכל מקום הוא בא בתעודות אחרות גנובות, מבצע איזה שהוא רעיון של גניבה, ותמיד ישנם שוטים אחרים המתחננים לו שיקח את כספם, וכבעל לב רגיש לאחרים, הוא נכנע לבקשותיהם ומקבל אף את כספם.

כוחו היה אף בתחפשותיו, לפעמים הוא היה נראה דתי מצוי, לפעמים כחרדי, היה פעם שהוא הצליח להתחפש לכאברך כולל, ותמיד הוא הצליח להרשים את אלו ששכנעם, הוא הצליח למכור להם מה שהם לא רצו כלל, ובמיוחד בלא שקיבלו דבר תמורת כספם.

כעשר שנים נוספות עברו על בועז, במהלכם הוא הספיק לצבור כספים לרוב, שאותם עשק גנב מאנשים פתאיים, שמסרו לידיו סכומי עתק. אלא שעם הגיעו לגיל חמשים, חלה במחלה קשה של ניוון שרירים, שמנעה ממנו להמשיך במעלליו, ולא עבר זמן רב ומחמת מחלתו הוא היה מרותק לכסא גלגלים.

הרבה לא היה לו מה לעשות, מלבד לשבת בצל ולספור אוטובוסים ומניות. כסף לא חסר לו, הוא לא היה צריך לישב בקרן הרחוב ולנגן בחליל או כנור, אלא יכל לשבת ולמות בשלום.

אחד מעוברי האורח, שהיה רואה את בועז בישיבתו המסכנה כל היום, החל לשוחח עמו קמעה, ולנסות לשכנעו לקבוע עיתים לתורה בבית הכנסת הסמוך, בו ישנו שירות מיוחד, שבאים לקחת את הלומדים בכסאותיהם, ואף נותנים להם כיבוד קל במשך היום.

בועז שמעולם לא שמע שיעור תורה, בתחילה סירב, אך אותו עובר אורח היה עקשן לא קטן, ובסופו של דבר הצליח לשכנע את בועז לבוא פעם אחת לשיעור, ובסופו הוא יחליט אם הוא מעדיף את הבטלה והשעמום בבהיה ללא מטרה בחוצות, או את חיי התורה התוססים בתוככי בית הכנסת השכונתי הקטן.

כבר לאחר השיעור הראשון הרגיש בועז שנפתחים לו שערי אורה, מעולם הוא לא שמע שיעור כה מעניין ומרתק. הדברים היו חדשים לו, והוא ביקש להשאר לעוד שיעור ולעוד שיעור, עד שעת מנחה ומעריב.

כשהציבור עמד בתפילתם, בועז לא גרע את עיניו מהם. מעולם הוא לא זכה להתפלל לפני ה', הוא לא הבין כלל מהי משמעות של תפילה, ולאחר התפילה הוא ביקש שילמדוהו את סדר התפילה ודיניה.

בקושי שבועיים עברו מאז הוא שמע לראשונה שיעור תורה, וכבר שינה בועז את כל הנהגותיו לחלוטין. הוא שילם לנער שיביאו בבוקר השכם לבית הכנסת לתפילה, ולמעט חזרתו לביתו בשעות הצהרים למנוחה קלה, הוא היה כל היום בבית הכנסת, ולמד ככל שידע ויכל.

בשנה האחרונה השתנה בועז עד מאוד, הוא לבש כיפה גדולה על ראשו, קבע עיתים לתורה לרוב, עמד בהם בגבורה עילאית, גם כאשר מצבו החל להתדרדר עוד. כשעברה שנה נוספת, ומצבו החמיר יותר, הוא הגיע למצב של סיעודי לחלוטין, ועם כל זאת ביקש שלא להפסיד שיעור אחד.

אחד מהשיעורים המיוחדים שנמסרו באותו בית הכנסת, היו של הרב דוד גוטאריבערגבער*, שידע למסור שיעורים בטוב טעם ודעת, שפתיים ישק, וכרוב הלומדים, גם בועז אהב מאוד את שיעוריו אלו.

באחד הימים עלה בליבו של הרב דוד לעורר את ציבור השומעים אודות החומרה שבגניבה ובעושק, שמי שהוציא פרוטה בחבירו ולא השיבה, שיצטרך לחזור לעולם הזה שוב בכדי להחזירה לבעליה. כאשר מטרתו היתה לעורר על כל אותם אלו השואלים מוצר או חפץ קט משכנם או ידידיהם, ואינם מחזירים, או הלווים סכום פעוט ואינם משלמים אותו, שגזל הוא בידם. ועל כן בכדי שהשיעור יכנס לאוזני השומעים, הוא הכין את עצמו היטב למסירת השיעור, בדברי חז"ל ורבותינו הראשונים והאחרונים, המטובלים בסיפורים מעניינים ומרתקים.

אינה ה' לידי הרב דוד, שיספר את הסיפור הכתוב במסכת בבא קמא (צ"ד ב'), אודות 'תקנת השבים', שהטעם מדוע תקנו את תקנת השבים, שגנב החוזר בתשובה ומחזיר את גניבותיו, שאין מקבלים ממנו, והמקבל ממנו אין רוח חכמים נוחה הימנו, מפני מעשה בגנב אחד שרצה לחזור בתשובה על גנבותיו, אמרה לו אשתו, הרי כל בתינו ומלבושינו גנובים, אם אתה עושה תשובה, עלינו לצאת מבתינו ולהתפשט מבגדינו, אפילו האבנט אינו שלך. ועקב דבריה אלו הוא נמנע ולא עשה תשובה.

במהלך השיעור הרגיש הרב דוד, שבועז אינו כתמול שלשום. עיניו לא מפסיקים לדמוע, נראה שמשהוא מאוד מציק לו. וכשהרב דוד סיפר את המעשה המדובר הנזכר, פרץ בועז בבכי תמרורים ולא יכל להרגע.

הרב דוד הפסיק את השיעור וניסה לשאול ולדובב את בועז מה אירע לו, אם הוא צריך עזרה רפואית, אך בועז נענע בראשו בשלילה, ובקושי בין בכיותיו הצליח לומר, שהוא מעוניין לשוחח עם הרב לאחר השיעור.

בסופו של השיעור ביקש בועז מהמטפל שלו שיקחו לביתו, והזמין את הרב דוד להצטרף אליו. כשהגיעו לביתו סיפר לו בועז על רוב עושרו, שכולו בא מגניבות ועושק שעשק אנשים ברחבי הארץ.

האמת היא, אמר בועז, שבתחילת השיעור כשהרב דיבר על החיוב להחזיר כל דבר שגנבו, עלתה לי המחשבה של אותה אשה, שהרי כל ביתי ובגדי, הכל נקנה מגניבות ועושק, ואם ארצה להשיב את כל גזלותי הרבים, הרי שלא רק שאשאר בערום וחוסר כל, אלא אף אכנס לחובות של מליונים. ועל כן הגעתי מהרה למסקנא שלא שייך בכלל שאשוב בתשובה שלימה על חטאי זה. אבל כששמעתי שיש דבר הנקרא תקנת השבים, החלטתי בליבי שוב, שאני רוצה לשוב לחלוטין מדרכי הרעה והקלוקלת, ולנסות לתקן ולשלם מה שאני יודע וזוכר.

רק אבקש להבהיר, אמר בועז לרב דוד, שלא שייך שאפרסם בציבור על גניבותי, שמי שנעשק או נגנב על ידי שישלח לי את פרטי הנזק ואשלם לו, זאת משום שאם יתברר שאני הוא זה שעומד מאחורי כל הגניבות הללו, הרי מיד יאסרו אותי בבית האסורים לאוריך ימים ושנים.

אבקש נא בזאת, ביקש בועז, שהרב יכניס את ראשו ורובו לעובי הקורה, ויכריע לי כדת של תורה מה הדרך אשר עלי לילך בה כעת, כשאנני יודע ממי גזלתי, ואף בשל מצבי הגופני הקשה, לא אוכל להתחיל לעבוד בכדי לשלם את גניבותי הרבים.

הרב דוד הבין שהשאלה 'גדולה' עבורו, והחליט בדעתו להכנס לאחד מגדולי ישראל ולשאול אותו מה עליו להמליץ לבועז. כשנכנס הרב דוד אל מרן שליט"א וסיפר לו את הדברים, השיבו מרן שליט"א, שדרך התשובה למקרה כגון זה, שיתן כל מה שהוא יכול למוסד של צדקה, לקרן של קיימה שאינה כלה וגמר, ויבקש ויתחנן לה' שיזמן את כל אלו שגנבם ועשקם לאותו המקום, כך שהנאתם מתרומתו תחשב עבורם כאילו החזיר להם את גניבתם.

עוד הוסיף מרן ואמר, אם הוא שואל לדעתי בדבר מה המקום שאליו ראוי לתת את הכסף, כמדומה שהמקום הטוב ביותר הוא בית חולים ציבורי, בו ישנו סיכוי רב שהנגנבים יבואו להנות ולהשתמש במה שגנב מהם.

כששב הרב דוד עם התשובה לבועז, היה זה לאחר שבועז כבר הספיק לעשות חשבון דמיו, כמה מתוכם הוא צריך ומוכרח לצורך הוצאותיו הבסיסיות, למשך מספר שנים, ומלבד זה, כך חישב בועז, יש בידיו סכום אגדי של כשלושים מליון שקל.

בועז שמע וקיבל את דברי מרן שליט"א, ואמר לרב דוד שיברר עבורו איזה בית חולים זקוק לתרומת עתק זו. וכשחזר עם הפרטים בדבר הצורך החיוני של תרומתו זו לפתיחת כמה מחלקות חשובות בבית חולים של שומרי תורה ומצוות, הסכים בועז לדבר, אלא שביקש להתנות את תרומתו זו בהצבת לוח ענק עם הקדשה על תרומתו האגדית זו, בפתח בית החולים, כדי שכל הבאים בשעריו ידעו לדורות, שהוא זה אשר תרם את המחלקות הללו.

עוד הוסיף ואמר, שהוא רוצה שבשלט הענק גם תוצב תמונתו לתפארת, שכולם ידעו עד כמה הוא תרם כמעט כל ממונו לבנית המחלקות האמורות.

הדברים לא נעמו כלל להרב דוד, הוא ניסה להניע את בועז מרעיונו זה, ובמיוחד מהרעיון האחרון של התמונה, בחושבו שזה יכול להיות מאוד לרעתו, אילו אחד מהחולים יגלה ויזהה אותו על ידי התמונה, כנוכל הידוע שעשק ממנו סכומי עתק, ואולי אף יצליח להרשיעו ולהושיבו מאחורי סורג ובריח. אך כל דבריו נפלו על אוזנים ערלות, בועז לא הסכים לשמוע על כל רעיון אחר, והתנה בתנאי כפול זה את תרומתו.

ברירה רבה לא היתה להנהלת בית החולים, והסכימו לכל רעיונותיו ודרישותיו, ולאחר שחתמו על ההתחייבות כמדובר, העביר בועז לחברי הנהלת בית החולים צ'ק על הסכום המלא.

כמה ימים לפני שהשלט הענק הוצב בכניסה לבית החולים, לפתע עלה ברעיונו של בועז, שעליו לשאול דעת תורה את מרן שליט"א מה הדרך הטובה והנכונה שעליו לעשות בענין השלט.

כששמע מרן את השאלה, השיב, שכמדומה לו שניתן להכריע ספק זה מפרשתינו עפרש"י.

השאלה היא: מה ניתן להכריע מפרשתינו עפרש"י בשאלתו של בועז?

אלעסנעמטער - הלוקח הכל. **אנדערמענשט** - אדם אחר. **גוטאריבערגבער** - בעל הסברה נפלאה.

תשובה ל"סיפור ושאלה בצידו" משבוע שעבר:

בתשובה לשאלה, מה היא ההכרעה לפי פרשתינו עפרש"י, בכוונת מעשהו של המרא דאתרא, במה שהגיע למעמד 'הנחת אבן הפינה' לבנין הישיבה החדש, האם יש בזה ראיה שחזר בו מהוראתו שלא לשלוח את בחורי הקהילה ללמוד בישיבה, או שאין בכך שום ראיה, וכל השתתפותו היתה משום שלא חפץ לפגוע בכבודם. ניתן להוכיח שהמרא דאתרא בהשתתפותו במעמד, גילה את דעתו שחוזר בו מהוראתו הישנה שלא לשלוח לישיבה, ואדרבה, כעת סובר וחושב, שיש עדיפות מסויימת ללימוד בה, וזאת מדברי רש"י ל"ח כ"א, עה"פ, "אלה פקודי המשכן משכן העדת אשר פקד על פי משה עבדת הלוים ביד איתמר בן אהרן הכהן", וביאר רש"י, "משכן העדת. עדות לישראל שויתר להם הקב"ה על מעשה העגל, שהרי השרה שכינתו ביניהם". מבואר בדברי רש"י, שהסימן שה' מחל על חטא העגל, הוא ממה שהשרה שכינתו על ישראל, ולא ניתן לומר שהשרה שכינתו מסיבות אחרות, אך לא מחל, אלא בהכרח שמחל, וכעין זה אף בהנהגתו של המרא דאתרא, ממה שהגיע והשתתף במאורע, יש בזה ראיה ברורה שחזר בו מהוראתו שהיתה עד לאותו יום.

תשובות לשאלות המתפרסמות בעלון זה, יש לשלוח בכתב ברור וקריא, בצירוף שם וטלפון
עד ליום ג' בשעה 23.00 בלבד לפקס' 9741115 - 972-8 +(24 שעות)
או לפקס 1-732-3634947 או למייל yaepstein@aol.com עד יום ב' בערב בלבד.

הפרסים לשבוע זה: "פירוש הטור [הארוך] עה"ת", הוצאה חדשה ב"כ.
עוד חמשה זוכים נוספים, כל אחד בספר "אפיקי ים המפואר".
הפרס לשבוע זה על "סיפור ושאלה בצידו": שני זוכים, כל אחד בספר "קדושים בית הכנסת ובית המדרש"..
להערות, הארות ותגובות וכל עניני העלון, יש לפנות לפקס' הנ"ל .
לתרומות, הנצחות והפצה ניתן לפנות למערכת

שפות הזוכים לשבוע שעבר:

ברויער ש.ז – מודיעין עילית – שו"ת רב פעלים, ג"כ.
ביטון י.ח. – בני ברק – יסוד ושורש העבודה, ב"כ.
אלדד יג. – קרית ספר – יסוד ושורש העבודה, ב"כ.
בודנר מ. – בני ברק – יסוד ושורש העבודה, ב"כ.
בן נעים מ. – ירושלים – פרקי דרבי אליעזה.
מלול מ. – בני ברק – פרקי דרבי אליעזה.
כהן נ. – מודיעין עילית – פרקי דרבי אליעזה.

הודעה נשלחה/תשלח לזוכים. (במהלך החודש הקרוב)

לתקופת נסיון, ניתן לקבל כל שבוע את העלון **בפקס** או **באימייל** (ללא תשלום). המעוניינים לקבלו, ישלחו את שמם וכתובתם בכתב ברור, בתוספת מס' טלפון לבירורים, לפקס המערכת או למייל: yaepstein@aol.com

הסיפור לא נכתב הלכה למעשה, ואין להסיק מסקנות הלכתיות או הנהגתיות מסיפור הדברים.

© כל הזכויות שמורות ל"איחוד בחידוד" ולרבנים הכותבים – מודיעין עילית - ארץ ישראל